

Η τεχνική της προσαρμογής κατ' άρθρον 31 του Ευρωπαϊκού Κληρονομικού Κανονισμού 650/2012¹

Γεώργιος-Βασίλειος Κουτσοβράδης*

I. Πρόλογος

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ανάπτυξη του ζητήματος της προσαρμογής αγνώστων εμπραγμάτων δικαιωμάτων κατ' άρθρον 31 του Ευρωπαϊκού Κληρονομικού Κανονισμού 650/2012 «σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου»² (στο εξής: Κληρονομικός Κανονισμός). Αν και το εν λόγω ζήτημα αποτελεί ένα από τα πλέον δυσχερή και ταυτόχρονα ενδιαφέροντα ζητήματα του Κληρονομικού Κανονισμού και η ανάπτυξη του θα απαιτούσε ειδική και εμπεριστατωμένη επιστημονική προσέγγιση, ωστόσο, εμείς, για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, θα περιοριστούμε σε μια σκιαγράφηση της προβληματικής. Αναλυτικότερα, στο πρώτο μέρος της μελέτης, θα παρουσιαστεί, εν συντομία, η αρχή της ενότητας της κληρονομίας (του ενός εφαρμοστέου κληρονομικού δικαίου) ως βασικού και θεμελιώδους άξονα που διαπνέει τον Κληρονομικό Κανονισμό. Η ανάπτυξη της εν λόγω αρχής θα προηγηθεί, προκειμένου να γίνουν αντιληπτά εναργέστερα τα ζητήματα της προσαρμογής του ανωτέρω άρθρου 31 μιας και η υιοθέτησή της από τον ευρωπαϊκό νομοθέτη αποτελεί τη βασική πηγή δημιουργίας των ζητημάτων προσαρμογής που επιχειρεί να επιλύσει το εν λόγω άρθρο. Εν συνεχεία, στο δεύτερο μέρος, θα ακολουθήσει μια, όσο το δυνατόν, κατατοπιστική, αλλά αναγκαία περιορισμένη, ανάλυση του ανωτέρω άρθρου 31. Στόχος θα είναι να παρουσιαστούν ιδίως τα προβλήματα που ανακύπτουν για τον εφαρμοστή του δικαίου εν γένει κατά το στάδιο αυτό του συντονισμού των παραλλήλων εφαρμοστέων εθνικών δικαίων (της *lex hereditatis* και της *lex rei sitae*) και συγκεκριμένα τα ζητήματα συγκριτικού δικαίου που αναφύονται κατά την εξεύρεση του λειτουργικά ισοδύναμου εμπράγματος δικαιώματος της *lex rei sitae*.

II. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Καταρχάς, είναι εύλογο να επισημάνουμε πως, όπως εύστοχα παρατηρείται³, αν και αρκετά παλαιά, η θεωρητική κατασκευή της προσαρμογής έχει μέχρι πρότινος βρει μικρή απήχηση στο θετικό δίκαιο⁴, με την τεχνική αυτή επιχειρείται να δοθεί λύση στα περίπλοκα ζητήματα

¹ Η παρούσα μελέτη αποτελεί την επεξεργασμένη μορφή προφορικής εισηγήσεως που πραγματοποιήθηκε στο 1^ο Συνέδριο Νέων Επιστημόνων Ευρωπαϊκών Σπουδών που συνδιοργάνωσαν το Κέντρο για τον Ευρωπαϊκό Νομικό Πολιτισμό (ΚΕΝΟΠ) και το Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (ΚΔΕΟΔ) στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), στις 22 και 23 Μαΐου 2025.

* Υπ. Διδάκτωρ Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ, ΔΜΣ Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου & Δικαίου Διεθνών Συναλλαγών Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Δικηγόρος Θεσσαλονίκης

² Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου.

³ Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), Αρμ. (3) 2014, σ. 391.

⁴ Βλ. ενδεικτικά το άρθρο 15 παρ. 2 της διεθνούς Συμβάσεως της Χάγης του 1985 για το εφαρμοστέο δίκαιο στο Trust και την αναγνώρισή του (Convention du premier juillet 1985 relative à la loi applicable au trust et à sa reconnaissance/Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition), για το κείμενο της Συμβάσεως και την αιτιολογική έκθεση *Von Overbeck* βλ. στον ιστότοπο της Συνδιασκεψέως της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο: <http://hcch.net>. Κατά Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή κατά το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1994, σ. 314, το εν λόγω άρθρο της Συμβάσεως αποτελεί μια ειδική μορφή της *Angleichung*. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε επίσης και την περίπτωση του άρθρου 54 του Κανονισμού 1215/2012 (ΕΕ L 351/20.12.2012 σ. 1 επ.), για την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου του Κανονισμού βλ., αντί πολλών, Ι. ΡΕΒΟΛΙΔΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), Κανονισμός 1215/2012 Κανονισμός

που ανακύπτουν όταν εμφανίζεται αναντιστοιχία ανάμεσα στη *lex causae* και στις ουσιαστικού δικαίου διατάξεις ενός άλλου δικαίου, ισχύοντος σε χώρα όπου γίνεται επίκληση των δικαιωμάτων που κάποιο πρόσωπο αντλεί από την *lex causae*⁵. Λαμβανομένου ειδικότερα υπόψη ότι δια της κληρονομικής διαδοχής αποκτώνται εμπράγματα δικαιώματα, η θέσπιση της προσαρμογής με τον Κληρονομικό Κανονισμό οφείλεται στις ουσιαστικές αποκλίσεις των οικείων κανόνων εθνικού ουσιαστικού δικαίου⁶. Εισάγοντας την προσαρμογή, το άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού αποτελεί μια από τις πιο ενδιαφέρουσες καινοτομίες του, καθώς ορίζεται πως εμπράγματο δικαίωμα το οποίο αποκτάται βάσει του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου χωρίς να υπάρχει με τη μορφή αυτή στο δίκαιο όπου γίνεται η επίκλησή του, προσαρμόζεται, κατά το δυνατόν, στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα του εν λόγω δικαίου⁷.

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημάνουμε πως η Πρόταση Κληρονομικού Κανονισμού της Επιτροπής⁸ δεν περιείχε αντίστοιχο άρθρο για την προσαρμογή, παρά μόνο το άρθρο 21⁹, το οποίο εισήγαγε μεν επιφυλάξεις υπέρ της εφαρμογής της *lex rei sitae* για την αντιμετώπιση ωστόσο άλλων ζητημάτων από αυτά που αντιμετωπίζονται με το σημερινό άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού και συγκεκριμένα για το ζήτημα της διαχείρισης της κληρονομιάς¹⁰. Σημειωτέον ακόμη πως και η διεθνής Σύμβαση της Χάγης της 1.8.1989 για το εφαρμοστέο δίκαιο στη διαδοχή αιτία θανάτου¹¹, η οποία και αποτέλεσε σημαντική πηγή έμπνευσης για τους συντάκτες του Κληρονομικού Κανονισμού¹², δεν περιελάμβανε αντίστοιχη διάταξη¹³. Τον κίνδυνο, ωστόσο, δημιουργίας χωλών βιοτικών εννόμων σχέσεων, στην περίπτωση που η *lex rei sitae* δεν αναγνωρίζει τα εμπράγματα δικαιώματα που προσπορίζει στους δικαιούχους (κληρονόμους, κληροδόχους, νόμιμους μεριδούχους κ.λπ.) η *lex hereditatis*, διέβλεψε το Ινστιτούτο Max Planck για το συγκριτικό και το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, το οποίο, εμπνεόμενο στο σημείο αυτό από το άρθρο 15 παρ. 2 της διεθνούς Συμβάσεως της Χάγης της 1.7.1985 για το εφαρμοστέο δίκαιο στο *Trust* και την αναγνώρισή του¹⁴, πρότεινε, στα σχόλιά του επί της Πρότασης Κληρονομικού Κανονισμού της Επιτροπής¹⁵, την προθήκη μιας επιπλέον

Βρυξέλλες Ια κατ' άρθρο ερμηνεία για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020, άρθρ. 54 αριθ. 1 επ.

⁵. Πρβλ. και Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012 Κανονισμός κληρονομικής διαδοχής κατ' άρθρο ερμηνεία σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2024, εισαγωγικές παρατηρήσεις αριθ. 54.

⁶. Id.

⁷. Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, ό.π., Αρμ. (3) 2014, σ. 391. Πρβλ. και ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, εισαγωγικές παρατηρήσεις αριθ. 54, όπου παρατηρεί ειδικότερα πως η χρησιμότητα του μηχανισμού της προσαρμογής θα ανακύψει ιδίως σε σχέση με τα εμπράγματα δικαιώματα που αποκτώνται όταν την κληρονομική διαδοχή διέπει δίκαιο που ανήκει στην δικαιοκή οικογένεια του *Common Law*.

⁸. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και δημοσίων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου της 14ης Οκτωβρίου 2009, COM(2009) 154 τελικό.

⁹. Ibid, άρθρ. 21.

¹⁰. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012, Νομική Βιβλιοθήκη 2016, άρθρ. 31 αριθ. 20 υποσημ. 28.

¹¹. Convention sur la loi applicable aux successions à cause de mort/Convention on the law applicable to succession to the estates of deceased persons, για το κείμενο της Συμβάσεως και την αιτιολογική έκθεση *Waters* βλ. στον ιστότοπο της Συνδιασκέψεως της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο: <http://hcch.net>.

¹². Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, εισαγωγικές παρατηρήσεις αριθ. 12.

¹³. Ibid, άρθρ. 31 αριθ. 21.

¹⁴. Βλ. ανωτέρω υποσημ. 4.

¹⁵. *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law*, Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *RebelsZ* 74 (2010), σ. 642 παρ. 202.

παραγράφου στο άρθρο 21 με το εξής περιεχόμενο: «*Rights in rem arising under the law governing the succession cannot be exercised contrary to the law of the State where the property is situated. If the recognition of a right in rem is prevented by application of the preceding sentence, effect should be given to the objects of the right by other means under the law of the State where the property is situated*»¹⁶. Εν τέλει, η πρόταση αυτή του Ινστιτούτου έγινε δεκτή, εντούτοις η τελική διατύπωση του σημερινού άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού διαφέρει της προτάσεως του Ινστιτούτου¹⁷. Προκειμένου, ωστόσο, να καταδειχθούν εναργέστερα τα ζητήματα της προσαρμογής του εν λόγω άρθρου 31, θα επιχειρηθεί πρώτα μια σκιαγράφηση της αρχής της ενότητας της κληρονομιάς, η οποία και αποτελεί τη βασική αιτία δημιουργίας των ζητημάτων προσαρμογής.

III. Η αρχή της ενότητας της κληρονομιάς

1. Εισαγωγικά

Καταρχάς, είναι εύλογο να επισημάνουμε πως σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη η κληρονομική διαδοχή αποτελεί έναν από τους τρόπους απόκτησης εμπραγμάτων δικαιωμάτων¹⁸, με συνέπεια το εθνικό ουσιαστικό κληρονομικό δίκαιο του κάθε κράτους να είναι διαμορφωμένο με βάση το αντίστοιχο εμπράγματο δίκαιό του, περιέχοντας αρκετά στοιχεία του τελευταίου και συνιστώντας έναν, τρόπον τινά, ειδικότερο κλάδο αυτού¹⁹. Ενόψει λοιπόν αυτών, γίνεται αντιληπτό πως το κάθε εθνικό ουσιαστικό κληρονομικό δίκαιο δεν αρκείται απλώς και μόνο σε μία γενική και αφηρημένη κατάστρωση της κληρονομικής διαδοχής, αλλά περιέχει μηχανισμούς δια μέσου των οποίων πραγματώνεται άμεσα αυτή η κληρονομική διαδοχή και μεταβιβάζονται ακολούθως δικαιώματα και υποχρεώσεις στα καθορισμένα πρόσωπα²⁰. Η συνέπεια αυτού για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (στο εξής: ιδ.δ.δ.) είναι ότι υφέρπει μια αναπόφευκτη «αντιπαλότητα» μεταξύ της *lex hereditatis* και της *lex rei sitae* όσον αφορά τη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων της κληρονομιάς²¹.

2. Διάσπαση και ενότητα της κληρονομιάς

Ο συντονισμός μεταξύ του εμπραγμάτου δικαίου αφενός και του κληρονομικού δικαίου αφετέρου, αποτελούσε ανέκαθεν ένα κλασικό πεδίο δογματικής διαμάχης στο πεδίο των συγκρούσεων νόμων· συγκεκριμένα, το ζήτημα κατά πόσον το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο (ήτοι η *lex hereditatis*) θα πρέπει να καθορίζεται με τον ίδιο τρόπο όσον αφορά τις εμπράγματα σχέσεις επί κινητών και ακινήτων πραγμάτων (όπου βάσει του διεθνούς εθιμικής προελεύσεως κανόνα συγκρούσεως οι εμπράγματα σχέσεις επί κινητών και ακινήτων

¹⁶. Id.

¹⁷. E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), *The EU Succession Regulation: A Commentary*, Cambridge University Press 2017, άρθρ. 31 αριθ. 7.

¹⁸. C. MARTINEZ-ESCRIBANO, *Consequences of the European Succession Regulation in European Property Law*, *European Review of Private Law*, vol. 25 no. 3 June 2017, σ. 560 παρ. 11.

¹⁹. J.-P. SCHMIDT, *Challenged Legacies - First Decision of the European Court of Justice on the EU Succession Regulation (ECJ, 12 October 2017, C-218/16 (Kubicka))*, *European Property Law Journal (EPLJ)*, vol. 7 no. 1 2018, σ. 10. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε, ενδεικτικά, το νέο πολωνικό ΑΚ του 2011, ο οποίος εισήγαγε, μεταξύ άλλων, και την εμπράγματη κληροδοσία (*legatum per vindicationem*) και στο άρθρο 981 παρ. 2 σημείο 2 ορίζει πως: «αντικείμενο μιας τέτοιας κληροδοσίας μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, το ποσοστό συγκριότητας επί ακινήτου, το οποίο αποτελεί μεταβιβάστο περιουσιακό δικαίωμα» (βλ. P. TERESZKIEWICZ / A. WYSOCKA-BAR, *Legacy by Vindication under the EU Succession Regulation No. 650/2012 following the Kubicka Judgment of the ECJ*, *European Review of Private Law*, vol. 27 no. 4 August 2019, σ. 880-881 παρ. 10).

²⁰. J.-P. SCHMIDT, ό.π., σ. 10. Για το δυσχερές ζήτημα της οριοθέτησεως του πεδίου εφαρμογής του ουσιαστικού κληρονομικού δικαίου βλ., αντί πολλών, G. GRETTON, *Quaedam Meditationes Caledoniae: The Property/Succession Borderland*, *European Property Law Journal (EPLJ)*, vol. 3 no. 2 2014, σ. 109-129.

²¹. J.-P. SCHMIDT, ό.π., σ. 10.

πραγμάτων ρυθμίζονται από το δίκαιο του κράτους, στο οποίο το πράγμα βρίσκεται (*lex rei sitae*, πρβλ. άρθ. 27 ελλΑΚ)²², έχει απαντηθεί διαφορετικά στις εθνικές νομοθεσίες²³.

Ειδικότερα, ορισμένα εθνικά ιδ.δ.δ. εμμένουν στην αρχή της ενότητας της κληρονομιάς και στην εφαρμογή ενός και μόνο εθνικού δικαίου στο σύνολό της (οπότε και υφίσταται ενότητα της *lex hereditatis*), ενώ άλλα αποδέχονται τη διάσπαση της κληρονομιάς²⁴. Ειδικότερα, με την αρχή της διασπάσεως της κληρονομιάς νοείται η εφαρμογή, ως προς τις κληρονομικές σχέσεις που αφορούν στον ίδιο κληρονομούμενο, περισσοτέρων της μίας *leges hereditatis*· συγκεκριμένα, τα κληρονομαία περιουσιακά στοιχεία κατανέμονται, κατά κανόνα, με κριτήριο την τοποθεσία όπου βρίσκονται σε αυτοτελείς κληρονομικές ομάδες, ως προς κάθε μία από τις οποίες εφαρμόζονται διαφορετικά δίκαια²⁵. Η κατάτμηση αυτή της *lex hereditatis* οφείλεται στο γεγονός πως ορισμένα εθνικά ιδ.δ.δ. δεν αποδέχονται τη χρησιμοποίηση ενός και μόνο συνδέσμου προκειμένου να προσδιορισθεί η *lex hereditatis* για το σύνολο της κληρονομιάς, αλλά γίνεται διάκριση μεταξύ ακινήτων και κινητών, ούτως ώστε τις κληρονομικές σχέσεις που αφορούν την ακίνητη περιουσία να διέπει ως *lex hereditatis* το δίκαιο του τόπου όπου αυτή κείται (*lex rei sitae*), ενώ για τα κινητά να εφαρμόζεται ως *lex hereditatis* το δίκαιο της τελευταίας κατοικίας ή ιθαγένειας του διαθέτη²⁶.

Το δυϊστικό αυτό σύστημα της διασπάσεως της κληρονομιάς υιοθετούσαν και αρκετά κράτη μέλη²⁷, τα οποία, στις απαντήσεις που έδωσαν στις ερωτήσεις που έθεσε με το Πράσινο Βιβλίο της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή²⁸, πρότειναν την υιοθέτησή του στον Κληρονομικό Κανονισμό, δεδομένου του αδιαμφισβήτητου πλεονεκτημάτος του ότι το ίδιο δίκαιο διέπει την κληρονομική διαδοχή στα ακίνητα και τα εμπράγματα δικαιώματα επί των ακινήτων διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ενιαία αντιμετώπιση του ζητήματος της απόκτησης ακινήτου λόγω κληρονομικής διαδοχής και αποφεύγοντας τα δυσχερή ζητήματα προσαρμογής που γεννώνται όταν η *lex hereditatis* ορίζει πως ο κληρονόμος αποκτά ορισμένο εμπράγματο δικαίωμα επί περιουσιακών στοιχείων της κληρονομιάς που δεν γνωρίζει η *lex rei sitae*²⁹.

Εντούτοις, το εν λόγω σύστημα της διασπάσεως παρουσιάζει σημαντικά μειονεκτήματα, καθώς η περιουσία του κληρονομούμενου, η οποία ήταν ενιαία κατά τη διάρκεια της ζωής του, διασπάται μετά θάνατον, πράγμα που δυσχεραίνει και τον προγραμματισμό της κληρονομικής διαδοχής εκ μέρους του διαθέτη, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί σε παράδοξα ή και άδικα αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα το να κριθεί έγκυρη η διαθήκη κατά το δίκαιο που διέπει ένα μέρος της κληρονομιάς, ενώ κατά το δίκαιο που διέπει την υπόλοιπη κληρονομία να κριθεί η ίδια διαθήκη άκυρη, με αποτέλεσμα και να μην υλοποιηθεί η βούληση του διαθέτη, αλλά και να ευνοηθούν ενδεχομένως συγκεκριμένοι κληρονόμοι· επίσης, υπό το σύστημα της διασπάσεως, ανακύπτουν και ιδιαίτερες δυσχέρειες όσον αφορά την προστασία των νομίμων μεριδούχων³⁰.

22. Σ. ΒΡΕΛΛΗΣ, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, 3η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη 2008, σ. 271-272, Γ. ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ, *Ιδιωτικών Διεθνές Δίκαιον*, Τόμος Πρώτος Γενικά Αρχαί, έκδοσις δευτέρα, εκδ. αδελφών Κλεισιούνη Αθήνα 1967, σ. 58 υποσημ. 37 και σ. 73.

23. J. VON HEIN, *Conflicts between International Property, Family and Succession Law -Interfaces and Regulatory Techniques*. *European Property Law Journal (EPLJ)*, vol. 6 no. 2 2017, σ. 142.

24. Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, *Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή κατά το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1994, σ. 71.

25. *Ibid* σ. 72, όπου γίνεται και ο παραλληλισμός με το *dépeçage* που απαντάται στο ενοχικό διεθνές δίκαιο.

26. *Ibid* σ. 73.

27. Λ.χ. η Γαλλία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Κύπρος, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα, η Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ρουμανία (βλ. *J. von Hein*, *ό.π.*, σ. 144 και υποσημ. 11).

28. COM (2005) 65 τελικό.

29. Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), *ό.π.*, *Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο*, άρθρ. 23 αριθ. 4 και υποσημ. 12 όπου επισημαίνεται πως ακριβώς αυτό τον κίνδυνο αναντιστοιχίας επιχειρεί να επιλύσει το εν λόγω άρθρο 31.

30. Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, *Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου υπό το πρίσμα του Καν. (ΕΕ) 650/2012 για τις Κληρονομικές Σχέσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σ. 312 αριθ. 433. Για περαιτέρω παραδείγματα επί των μειονεκτημάτων της αρχής της διασπάσεως βλ., ιδίως, Α. DUTTA, *Succession and Wills in the Conflict of Laws on the Eve of Europeanisation*, *RebelsZ* 73 (2009), σ. 555-556, Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.),

3. Η ρύθμιση του Κληρονομικού Κανονισμού

Στο πλαίσιο αυτό, και προκειμένου να αποφευχθούν αυτά τα παράδοξα αποτελέσματα από τις συναρμολογούμενες *leges hereditatis*, ο Κληρονομικός Κανονισμός, υιοθέτησε την αρχή της ενότητας της κληρονομίας, την οποία υιοθετεί και το ελληνικό ιδ.δ.δ. υπό το καθεστώς του άρθρου 28 ΑΚ³¹. ειδικότερα, βάσει των άρθρων 21 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 23 παρ. 1 του Κληρονομικού Κανονισμού³², ορίζεται γενικώς (με την επιφύλαξη τυχόν αντίθετης διάταξης του³³) πως τόσο για το σύνολο της κληρονομίας (δηλαδή ανεξαρτήτως από το αν τα περιουσιακά στοιχεία αυτής είναι εγκατασπαρμένα σε περισσότερα κράτη) όσο και για το σύνολο των ζητημάτων κληρονομικής διαδοχής (δηλαδή από την επαγωγή της κληρονομίας, έως τη διανομή της, συμπεριλαμβανομένης και της μεταβίβασης της κληρονομίας, της διοίκησης και διαχείρισής της και της ευθύνης για τα χρέη της), εφαρμοστέο είναι ένα εθνικό δίκαιο, ήτοι είτε το δίκαιο της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου κατά το χρόνο του θανάτου του, είτε το δίκαιο του κράτους της ιθαγένειας του κατά το χρόνο της επιλογής ή κατά το χρόνο του θανάτου³⁴ (*professio juris*)³⁵.

Η εν λόγω επιλογή του ευρωπαϊού νομοθέτη και η απόρριψη της αρχής της διασπάσεως της κληρονομίας στηρίζεται στα μειονέκτημα της τελευταίας και στα αντίστοιχα πλεονεκτήματα της αρχής της ενότητας της κληρονομίας: ειδικότερα, γίνεται λόγος για την ασφάλεια δικαίου που έτσι προάγεται και για τη διευκόλυνση και του προγραμματισμού της κληρονομικής διαδοχής, ούτως ώστε οι πολίτες να δύναται να αξιοποιήσουν καλύτερα τα πλεονεκτήματα που τους προσφέρει η εσωτερική αγορά, γνωρίζοντας εκ των προτέρων και με ασφάλεια το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή, αλλά και την αποφυγή αδικιών στη μεταχείριση των κληρονόμων που οφείλονται στη διάσπαση της κληρονομίας (ιδίως όσον αφορά στην καλύτερη προστασία των νομίμων μεριδούχων, αφού η νόμιμη μοίρα υπολογίζεται επί του συνόλου της κληρονομίας και δυνάμει του ίδιου δικαίου) και ταυτοχρόνως των δανειστών της κληρονομίας (καθώς θα τους είναι ευκολότερο να προσδιορίσουν την κληρονομία και το μέτρο ευθύνης του κάθε κληρονόμου)³⁶.

IV. Η προσαρμογή εμπραγμάτων δικαιωμάτων

1. Εισαγωγικά

Εν όψει συνεπώς των ανωτέρω εκτεθέντων, γίνεται αντιληπτό πως η *lex hereditatis*, ως το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή του θανόντος για το σύνολο της κληρονομίας του, οδηγεί, μεταξύ άλλων, στη δημιουργία ή τη μεταβίβαση εμπραγμάτων δικαιωμάτων υπέρ των κληρονόμων, κληροδόχων ή άλλων δικαιούχων (όπως άλλωστε προκύπτει και από το άρθρο

ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 23 αριθ. 5, Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 77 επ.

³¹ Όπως, λ.χ., επίσης και τα ιδ.δ.δ. της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Δανίας, της Ισπανίας, της Εσθονίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Φιλανδίας, της Ουγγαρίας, της Ιταλίας, των Κάτω Χωρών, της Πολωνίας, της Πορτογαλίας, της Σλοβακίας, της Σλοβενίας, της Σουηδίας και της Τσεχικής Δημοκρατίας (βλ. J. VON HEIN, ό.π., σ. 143). Για την αρχή της ενότητας της κληρονομίας στο πλαίσιο του άρθρου 28 ΑΚ βλ., ιδίως, Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 98 επ.

³² Βλ. και αιτιολογικές σκέψεις 37 και 42 του Προομίου του Κληρονομικού Κανονισμού.

³³ Βλ. π.χ. το άρθρο 30 του Κληρονομικού Κανονισμού. Για την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου βλ., αντί πολλών, Β. ΚΟΥΡΤΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 30 αριθ. 1 επ.

³⁴ Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 313-314 αριθ. 436. Για την αρχή της ενότητας της κληρονομίας στο πλαίσιο του Κληρονομικού Κανονισμού βλ., αναλυτικότερα, Ρ. TERESZKIEWICZ / Α. WYSOCKA-BAR, ό.π., Legacy by Vindication under the EU Succession Regulation, σ. 885-888 παρ. 18-22.

³⁵ Για την πρόελευση του όρου αυτού βλ., Σ. ΒΡΕΛΛΗ, σε Α. Γεωργιάδη / Μ. Σταθόπουλο (επιμ.), Αστικός Κώδικας Γενικές Αρχές Τόμος ΙΑ άρθρα 1-126, 2η έκδ., εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2016, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στο ιδ.δ.δ. αριθ. 90 υποσημ. 94.

³⁶ Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 314-315 αριθ. 437 και οι εκεί παραπομπές. Για τα πλεονεκτήματα της αρχής της ενότητας της κληρονομίας βλ. και Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 88 επ.

23 παρ. 2 περίπτωση (β) και (ε) του Κληρονομικού Κανονισμού καθώς και από την αιτιολογική σκέψη 15 του Προοιμίου του)³⁷. Ωστόσο, τόσο η φύση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων όσο και οι προϋποθέσεις και τα αποτελέσματα καταχώρισης δικαιώματος επί ακινήτων ή κινητών περιουσιακών στοιχείων σε μητρώο εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του Κληρονομικού Κανονισμού κατ' άρθρον 1 παρ. 2 στοιχεία (ια) και (ιβ) και διέπονται από το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο με βάση τους γενικούς κανόνες του ιδ.δ.δ. του *forum*³⁸.

Αυτός ο διαχωρισμός μεταξύ *lex hereditatis* και *lex rei sitae* που επιφέρει ο Κληρονομικός Κανονισμός είναι κρίσιμος από τη σκοπιά του ιδ.δ.δ. σε περίπτωση που ο δικαιούχος εμπράγματος δικαιώματος, το οποίο έχει αποκτήσει βάσει της *lex hereditatis* το επικαλεστεί σε *forum* άλλο από το κράτος της *lex hereditatis* και συγκεκριμένα στο κράτος της τοποθεσίας του κληρονομιού πράγματος (δηλαδή στο κράτος της *lex rei sitae*), το οποίο ωστόσο δεν αναγνωρίζει το εν λόγω εμπράγματο δικαίωμα³⁹. Αυτή ακριβώς η δυσχέρεια αναγνώρισης ενός αλλοδαπού άγνωστου εμπράγματος δικαιώματος οφείλεται κυρίως στην αρχή του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων (*numerus clausus*⁴⁰), αρχή που υιοθετείται από την πλειοψηφία των κρατών μελών και προβλέπει πως τόσο τα είδη όσο και το περιεχόμενο των εμπραγμάτων δικαιωμάτων καθορίζονται περιοριστικά στο νόμο⁴¹.

³⁷. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 1, Δ. ΚΡΑΝΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 1 αριθ. 18. Πρβλ. και αιτιολογική σκέψη 15 του Προοιμίου του Κληρονομικού Κανονισμού κατά την οποία: «Ο παρών κανονισμός θα πρέπει να επιτρέπει τη δημιουργία ή τη μεταβίβαση μέσω κληρονομικής διαδοχής δικαιώματος επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, κατά τα προβλεπόμενα στο δίκαιο που είναι εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή [...]».

³⁸. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 2 και υποσημ. 4, όπου αναφέρεται πως για τα εμπράγματα δικαιώματα επί ενσώματου αντικειμένου εφαρμοστέο θα είναι σύμφωνα με το άρθρο 27 του ελλαΚ το δίκαιο της τοποθεσίας του πράγματος (*lex rei sitae*), Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 8. Πρβλ. και Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟ, σε Α. Γεωργιάδη (επιμ.), ΣΕΑΚ Άρθρα 1-946 2η έκδ., Π.Ν. Σάκκουλας Δίκαιο & Οικονομία 2023, άρθρ. 27 αριθ. 1, όπου αναφέρονται και οι εξαιρέσεις του ελληνικού ιδ.δ.δ. όσον αφορά τα εμπράγματα δικαιώματα επί των πλοίων και των αεροσκαφών κατ' άρθρα 9 του ΚΙΝΔ και 49 του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου. Για το δυσχερές ζήτημα της οριοθέτησεως των ζητημάτων αυτών του εμπράγματος δικαίου από τα ζητήματα του κληρονομικού δικαίου καθώς και την ανάλυση της απόφασης ΔΕΕ C-218/16, *Kubicka*, ECLI:EU:C:2017:755 επί του εν λόγω ζητήματος βλ., εν εκτάσει, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 160 επ. αριθ. 225 επ. και την εκεί παρατιθέμενη βιβλιογραφία.

³⁹. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.) ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 3 και 28, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 8. Πρβλ. και Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 166 αριθ. 233.

⁴⁰. Για την αρχή του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων βλ., ιδίως, Β. AKKERMANS, *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*, *Ius Commune Europaeum Intersentia* 2008, *passim*. Για την εν λόγω αρχή στο ελληνικό εμπράγματο δίκαιο βλ., ενδεικτικά, Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, *Εμπράγματο δίκαιο*, 3η έκδ., εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2025, σ. 15 επ., Γ. ΚΑΡΥΜΠΑΛΗ-ΤΣΙΠΤΣΙΟΥ, *Εμπράγματο Δίκαιο*, τόμος 1, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2024, σ. 7 επ.

⁴¹. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 4, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 8. Βλ. και Α. PATRAO, *Adaptation of Rights in Rem under the European Succession Regulation*. *Boletim da Faculdade de Direito da Universidade de Coimbra*, vol. 92 no. 1 2016, σ. 128-129, όπου αναφέρει, μεταξύ άλλων, και το εξής παράδειγμα αναντιστοιχίας μεταξύ *lex hereditatis* και *lex rei sitae* που ενδέχεται να ανακύψει: «*Πορτογάλος, ο οποίος διαμένει στη Στοκχόλμη και συζεί σε de facto σχέση με κυρία (επίσης πορτογαλικής ιθαγένειας), επιλέγει ως εφαρμοστέο στην κληρονομική του διαδοχή δίκαιο (κατ' άρθρον 22 του Κληρονομικού Κανονισμού) το δίκαιο της ιθαγένειάς του, ήτοι το πορτογαλικό. Το τελευταίο αυτό δίκαιο απονέμει στην επιζώσα de facto σύντροφο ένα εμπράγματο δικαίωμα οικήσεως (Direito de Habitação) επί της οικίας του ανωτέρω συντρόφου της για πέντε χρόνια. Ωστόσο, το σουηδικό δίκαιο, ως το δίκαιο της τοποθεσίας της ανωτέρω οικίας (lex rei sitae) δεν αναγνωρίζει αυτό το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα του πορτογαλικού δικαίου». Ως επιπλέον παραδείγματα αναντιστοιχίας θα μπορούσαμε, κατά την άποψή μας, να αναφέρουμε, ενδεικτικά, και τα εξής: 1) Ρουμάνος, ο οποίος έχει μεταναστεύσει, προ εικοσαετίας, στην Ελλάδα, για οικονομικούς λόγους, διαθέτει ως μοναδικό περιουσιακό στοιχείο ένα αγροτεμάχιο στο νομό Θεσσαλονίκης. Προκειμένου να διευθετήσει την κληρονομική του διαδοχή, μεταβαίνει σε Έλληνα συμβολαιογράφο και συντάσσει δημόσια διαθήκη στην οποία, αφενός επιλέγει ως εφαρμοστέο στην κληρονομική του διαδοχή δίκαιο το ρουμανικό (κατ' άρθρον 22 του Κληρονομικού Κανονισμού) και αφετέρου συνιστά υπέρ των δύο τέκνων του το εμπράγματο δικαίωμα της περιοδικής ιδιοκτησίας/κυριότητας (*Proprietate periodică*) (άρθρ. 687 επ. του νέου ρουμΑΚ) επί του ανωτέρω αγροτεμαχίου του. Το ελληνικό δίκαιο ωστόσο (η *lex rei sitae*) δεν αναγνωρίζει αυτό το ιδιόμορφο εμπράγματο δικαίωμα συγκυριότητας του ρουμανικού δικαίου (άρθρο 973 ελλαΚ). 2) Έλληνας, ο οποίος ζει τα τελευταία χρόνια στο Λονδίνο και έχοντας αποκτήσει και*

Για την αντιμετώπιση, συνεπώς, αυτών των χωλών βιοτικών εννόμων σχέσεων που ενδέχεται να ανακύψουν, ο Κληρονομικός Κανονισμός στο άρθρο 31 αυτού θεσπίζει τη μέθοδο της προσαρμογής, η οποία επιβάλλει στο κράτος μέλος όπου γίνεται η επίκληση του εμπράγματος δικαιώματος (και συγκεκριμένα στο κράτος μέλος της τοποθεσίας του κληρονομιαίου πράγματος) να προσαρμόσει τα άγνωστα εμπράγματα δικαιώματα της *lex hereditatis* στα εγγύτερα ισοδύναμα εμπράγματα δικαιώματα της *lex rei sitae*⁴². Με αυτόν τον τρόπο, επομένως, διασφαλίζεται πως ο δικαιούχος των εμπραγμάτων δικαιωμάτων βάσει της εκάστοτε εφαρμοστέας *lex hereditatis* μπορεί να τα απολαύσει σε όλα τα κράτη μέλη όπου βρίσκονται κληρονομιαία περιουσιακά στοιχεία, χωρίς να θίγεται ταυτόχρονα και η αρχή του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων στις έννομες τάξεις των κρατών μελών, αλλά και γενικότερα εξασφαλίζοντας πως η *lex hereditatis* δεν παρεισφρέει στις εθνικού ουσιαστικού δικαίου διατάξεις του εμπραγμάτου δικαίου των κρατών μελών⁴³.

την αγγλική ιθαγένεια συντάσσει ιδιόγραφη διαθήκη επιλέγοντας ως εφαρμοστέο επί της κληρονομικής του διαδοχής δίκαιο το αγγλικό (κατ' άρθρον 22 εδ. 2 του Κληρονομικού Κανονισμού) και, μεταξύ άλλων, συνιστά υπέρ συγγενούς του ένα εμπράγματο δικαίωμα *life estate* επί της μονοκατοικίας του που βρίσκεται στην Ελλάδα. Το ελληνικό δίκαιο (η *lex rei sitae*) δεν αναγνωρίζει αυτό το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα του αγγλικού δικαίου (άρθρο 973 ελλΑΚ). 3) Άγγλος, ο οποίος έχει εγκατασταθεί μόνιμα στην Ισπανία αποκτώντας εκεί ακίνητη περιουσία, συντάσσει ιδιόγραφη διαθήκη ορίζοντας το δικηγόρο του Α ως *trustee* και την ανιψιά του Β ως *beneficiary* (συντηρητή επιλογή του αγγλικού δικαίου ως εφαρμοστέου επί της κληρονομικής διαδοχής κατ' άρθρον 22 παρ. 2 του Κληρονομικού Κανονισμού). Ωστόσο, το ισπανικό δίκαιο (η *lex rei sitae*) δεν αναγνωρίζει αυτή τη διάσπαση του δικαιώματος κυριότητας μεταξύ *trustee* και *beneficiary* του αγγλικού δικαίου. 4) Αμερικανός, ο οποίος έχει εγκατασταθεί την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα αποκτώντας εκεί σημαντική ακίνητη περιουσία, μεταβαίνει για σοβαρούς ιατρικούς λόγους στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης. Εγκαθιστάμενος εκεί για δύο ολόκληρα χρόνια τελικώς αποβιώνει, χωρίς να έχει συντάξει οποιαδήποτε διαθήκη. Κατ' άρθρον 21 παρ. 1 του Κληρονομικού Κανονισμού, εφαρμοστέο επί της κληρονομικής του διαδοχής δίκαιο είναι το δίκαιο της Πολιτείας της Νέας Υόρκης. Το τελευταίο αυτό δίκαιο προβλέπει την σύσταση ενός *Statutory Trust* (βάσει των κανόνων περι εξ αδιαθέτου διαδοχής) για το σύνολο της κληρονομιαίας περιουσίας του. Το ελληνικό δίκαιο ωστόσο (η *lex rei sitae*) δεν αναγνωρίζει αυτή τη διάσπαση του δικαιώματος κυριότητας μεταξύ *trustee* και *beneficiary* του αμερικανικού δικαίου (Στην τελευταία αυτή περίπτωση, ωστόσο, είναι ενδεχόμενο να εφαρμοστεί από τον Έλληνα δικάζοντα δικαστή η «ρήτρα διαφυγής» της παρ. 2 του άρθρου 21 ούτως ώστε εφαρμοστέο κληρονομικό δίκαιο να είναι το ελληνικό επιτυγχάνοντας τοιοιτοτρόπως σύμπτωση *lex hereditatis* και *lex rei sitae* και αποφεύγοντας έτσι τα δυσχερή ζητήματα προσαρμογής του άρθρου 31).

⁴². Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 5 και 22, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 166 αριθ. 233, Δ. ΚΡΑΝΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 1 αριθ. 18. Βλ. και αιτιολογική σκέψη 16 του Προοιμίου του Κληρονομικού Κανονισμού κατά την οποία: «[...] για να μπορούν παρόλα αυτά οι δικαιούχοι να απολαύουν σε άλλο κράτος μέλος τα δικαιώματα που δημιουργήθηκαν ή μεταβιβάστηκαν σε αυτούς μέσω κληρονομικής διαδοχής, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να προβλέπει την προσαρμογή αγνώστου εμπράγματος δικαιώματος στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα βάσει της νομοθεσίας του εν λόγω άλλου κράτους μέλους». Πρβλ. και D. DAMASCELLI, *Diritto internazionale privato delle successioni a causa di morte*, Milano Giuffrè 2013, σ. 109, P. LAGARDE, σε U. Bergquist / D. Damascelli / R. Frimston / P. Lagarde / F. Odersky / B. Reinhartz (eds), *EU Regulation on Succession and Wills Commentary*, Köln Otto Schmidt 2015, άρθρ. 31 αριθ. 1-3, M. WELLER, σε A.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 1 αριθ. 79.

⁴³. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 6, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 8. Βλ. και αιτιολογική σκέψη 15 του Προοιμίου του Κληρονομικού Κανονισμού κατά την οποία: «[...] Δεν θα πρέπει ωστόσο να θίγει τον κλειστό αριθμό («*numerus clausus*») των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που είναι γνωστά στο εθνικό δίκαιο ορισμένων κρατών μελών. Ένα κράτος μέλος δεν θα πρέπει να υποχρεούται να αναγνωρίσει ένα εμπράγματο δικαίωμα επί περιουσιακών στοιχείων εντοπιζόμενων σε αυτό το κράτος μέλος, εάν το εν λόγω εμπράγματο δικαίωμα δεν είναι γνωστό στο δίκαιο του κράτους αυτού.». Πρβλ. και σημείο 4.1 άρθρ. 1 της αιτιολογικής έκθεσης της Πρότασης Κληρονομικού Κανονισμού της Επιτροπής (COM (2009) 154 τελικό), M. WELLER, σε A.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 1 αριθ. 79, D. SOLOMON, *The Boundaries of the Law Applicable to Succession*. *Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica* 18 2016, σ. 217, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά πως τα εν λόγω εμπράγματα δικαιώματα της *lex hereditatis* εν τέλει μόνο «εικονικά» δημιουργούνται βάσει αυτής, αφού τελικά άμεσα προσαρμόζονται στα αντίστοιχα εμπράγματα δικαιώματα της *lex rei sitae*. Για την προσαρμογή ειδικά εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί μετατοπίσεως κινητού πράγματος ανεξάρτητα από τον Κληρονομικό Κανονισμό βλ., μεταξύ άλλων, Ε. Μουσταίρα, *Εμπράγματα ασφάλειες και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, Κοινοδίκιον (5) 1999, σ. 35-36, η οποία αναλύει την «θεωρία της μεταθέσεως», Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟ, σε Α. Γεωργιάδη (επιμ.), ό.π., ΣΕΑΚ, άρθρ. 27 αριθ. 3, Β. AKKERMANS, *Lex Rei Sitae and the EU Internal Market - Towards Mutual Recognition of Property Relations*. *European Property Law Journal (EPLJ)*, vol. 7 no. 3 2018, σ. 250.

Τοιουτοτρόπως, αντιμετωπίζονται και οι ανησυχίες που είχαν διατυπωθεί στο στάδιο των διαβουλεύσεων για τον Κληρονομικό Κανονισμό πως η εναρμόνιση του κληρονομικού διεθνούς δικαίου των κρατών μελών θα υποχρέωνε τα τελευταία να αναγνωρίσουν άγνωστα σε αυτά εμπράγματα δικαιώματα και θα ερχόταν σε αντίθεση με το άρθρο 345 ΣΛΕΕ⁴⁴ που ορίζει πως: «Οι Συνθήκες δεν προδικάζουν με κανένα τρόπο το καθεστώς της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη.»⁴⁵.

Ενόψει αυτών, ορίζοντας ο Κληρονομικός Κανονισμός πως η προσαρμογή γίνεται στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae* εισάγει μια ειδική μορφή προσαρμογής που είναι γνωστή ως τεχνική της υποκατάστασης/εξομοίωσης/ισοδυναμίας στην προσαρμογή⁴⁶, όταν δηλαδή ένα από τα εμπλεκόμενα ως εφαρμοστέα εθνικά δίκαια αγνοεί το θεσμό που διέπει την ουσία της βιοτικής σχέσεως⁴⁷. Στο σημείο αυτό, είναι εύλογο να επεξηγηθεί, συνοπτικά, πως η προσαρμογή εν γένει ως τεχνική συντονισμού των εφαρμοστέων δικαίων στο πεδίο του ιδ.δ.δ. έχει τις ρίζες της στην «υπεραναλυτική» λειτουργία/φύση του τελευταίου, βάσει της οποίας για κάθε πτυχή της βιοτικής εννόμου σχέσεως πρέπει να προσδιορισθεί και το κατάλληλο εθνικό δίκαιο που θα την διέπει, με αποτέλεσμα μια και η αυτή διεθνής βιοτική σχέση⁴⁸ να διέπεται ταυτόχρονα από περισσότερα εθνικά ουσιαστικά δίκαια, τα οποία, ωστόσο, επειδή δεν συντονίζονται μεταξύ τους, οδηγούν σε αναντιστοιχίες⁴⁹.

Συνεπώς, όπως ορθά παρατηρείται⁵⁰, το πρόβλημα εμφανίζεται, γενικά, ως ζήτημα αρμονικής διαρθρώσεως κανόνων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές έννομες τάξεις, ως πρόβλημα δημιουργίας ενός αρμονικού συστήματος κανόνων, το οποίο θα παριστά την προσήκουσα κατά τις αντιλήψεις του *forum* ρύθμιση μιας διεθνούς βιοτικής σχέσεως· και επομένως, για την επίτευξη αυτού του σκοπού, απαιτείται να προσχωρήσουμε σε αυτό που επικράτησε στο ιδ.δ.δ. να ονομάζεται «προσαρμογή» (*Adaptation, Anpassung ή Angleichung ή Vergleichungsmethod*,

⁴⁴ Για την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου βλ., ενδεικτικά, Β. AKKERMANS / E. RAMAEKERS, Article 345 TFEU (ex Article 295 EC), Its Meanings and Interpretations. *European Law Journal*, vol. 16 no. 3 May 2010, σ. 292-314, Δ. ΛΕΝΤΖΗ, σε Β. Σκουρή (επιστ. διευθ.), Συνθήκη της Λισσαβώνας Ερμηνεία κατ' άρθρον, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020, άρθρ. 345 αριθ. 1-4.

⁴⁵ Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 7, Ε. CALZOLAIΟ / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 5 υποσημ. 6.

⁴⁶ Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 25, Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, Αναγνώριση αλλοδαπού εμπιστεύματος, ΕφΑΔΠολΔ (2) 2012, σ. 106 παρ. 35, Ο ΙΔΙΟΣ, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σ. 279-280 αριθ. 423-424, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 180-182 αριθ. 255-257, Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 23 αριθ. 38-39. Για την εξομοίωση/υποκατάσταση/ισοδυναμία (*equivalence*) θεσμών διαφορετικών εθνικών δικαίων στο ιδ.δ.δ. βλ., επίσης, και Ρ. D'ARGENT, Session de Santiago du Chili de l'Institut de Droit International, La. *Revue Belge de Droit International / Belgian Review of International Law*, vol. 40 no. 2 2009, σ. 586-589. Για την έννοια της προσαρμογής εν γένει ως τεχνικής συντονισμού των εφαρμοστέων δικαίων στο πεδίο του ιδ.δ.δ. βλ., ενδεικτικά, Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗ-ΑΛΕΞΙΟΥ / Ζ. ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ-ΠΑΣΙΑ / Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Στ' έκδ., εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 99-101, Σ. ΒΡΕΛΛΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 121-123, Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 275-280 αριθ. 419-424, Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟ, σε Α. Γεωργιάδη (επιμ.), ό.π., ΣΕΑΚ, εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 4-33 ΑΚ αριθ. 24-26, Κ. SIEHR, *Das Internationale Privatrecht der Schweiz*, Schulthess Zurich 2002, σ. 533-535.

⁴⁷ Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 190 αριθ. 322.

⁴⁸ Για την έννοια της διεθνούς βιοτικής σχέσεως βλ. Σ. ΒΡΕΛΛΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 1-2.

⁴⁹ Α. KOHLER, General Private International Law Institutes in the EU Succession Regulation - Some Remarks. *Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica* 18 2016, σ. 179. Πρβλ. και Σ. ΒΡΕΛΛΗ, σε Α. Γεωργιάδη / Μ. Σταθόπουλο (επιμ.), ό.π., ΑΚ Γενικές Αρχές, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στο ιδ.δ.δ. αριθ. 160 όπου αναφέρεται ως παράδειγμα αναντιστοιχίας η ρύθμιση της επιμέλειας του προσώπου αναγνωρισθέντος εξωγάμου τέκνου, όταν το δίκαιο που διέπει τις σχέσεις με τον εξώγαμο γεννήτορα (π.χ. το δίκαιο της ιθαγένειας του γεννήτορα κατ' άρθρον 20 αριθ. 3 ΑΚ) παρέχει μετά την αναγνώριση του τέκνου το δικαίωμα επιμέλειας αποκλειστικώς σε εκείνον, ενώ το δίκαιο που διέπει τις σχέσεις του τέκνου αυτού με τη μητέρα του (λ.χ. το δίκαιο της ιθαγένειας της μητέρας κατ' άρθρον 19 αριθ. 3 ΑΚ) δεν θεωρεί έγκυρη την αναγνώριση ή εξακολουθεί και μετά την αναγνώριση να παρέχει την επιμέλεια στη μητέρα.

⁵⁰ Σ. ΒΡΕΛΛΗΣ, σε Α. Γεωργιάδη / Μ. Σταθόπουλο (επιμ.), ό.π., ΑΚ Γενικές Αρχές, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στο ιδ.δ.δ. αριθ. 163.

L' adaptation) των κανόνων δικαίου και που αποτελεί αναπόφευκτη, αλλά και ταυτόχρονα, χρήσιμη αλλοίωση του περιεχομένου τους.

Η προσαρμογή αυτή μπορεί να υλοποιηθεί, εν γένει, με δύο τρόπους από τον εφαρμοστή του δικαίου· και συγκριμένα με τη διαπλαστική παρέμβασή του είτε στον κανόνα του εφαρμοστέου εθνικού ουσιαστικού δικαίου (*lex causae*), είτε στον κανόνα του ιδ.δ.δ. του *forum*, ούτως ώστε να ρυθμισθεί κατά τον ορθότερο τρόπο η συγκεκριμένη διεθνής βιοτική σχέση⁵¹. Εν προκειμένω, το εν λόγω άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού και η προσαρμογή που αυτό θεσπίζει περιορίζεται αποκλειστικά στο πεδίο του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου⁵².

2. Προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 31

2.1. Εμπράγματο δικαίωμα

Για τον σκοπό αυτό, το άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού προβλέπει στη νομοτυπική του μορφή δύο προϋποθέσεις εφαρμοσιμότητας. Συγκεκριμένα, πρώτη προϋπόθεση εφαρμογής είναι το δικαίωμα που αποκτήθηκε βάσει της *lex hereditatis* και του οποίου γίνεται επίκληση στο κράτος μέλος της *lex rei sitae* να είναι εμπράγματο δικαίωμα⁵³. Συνεπώς, πρωταρχικά τίθεται ζήτημα νομικού χαρακτηρισμού⁵⁴ του δικαιώματος της *lex hereditatis* ως εμπραγμάτου, ζήτημα για το οποίο ο Κληρονομικός Κανονισμός δεν παρέχει ορισμό, παρά μόνο την αιτιολογική σκέψη 15 του Προοιμίου του, κατά την οποία: «*Ο παρών κανονισμός θα πρέπει να επιτρέπει τη δημιουργία ή τη μεταβίβαση μέσω κληρονομικής διαδοχής δικαιώματος επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας [...]*»⁵⁵. γεγονός που αποτελεί ένδειξη πως ο Κληρονομικός Κανονισμός χαρακτηρίζει ως εμπράγματα δικαιώματα τα δικαιώματα επί κινητής ή ακίνητης περιουσίας⁵⁶. Ωστόσο, η ένδειξη αυτή από μόνη της δεν επαρκεί για τον καθορισμό της έννοιας του εμπραγμάτου δικαιώματος στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 31, καθώς οι σχετικές εθνικές νομοθεσίες ρυθμίζουν κατά τρόπο διαφορετικό τα εμπράγματα δικαιώματα (λ.χ. αμφισβήτηση ενδέχεται να ανακύψει, μεταξύ άλλων, για το νομικό χαρακτηρισμό του *trust* ως εμπραγμάτου δικαιώματος, για τον χαρακτηρισμό των δικαιωμάτων επί απαιτήσεων ή επί τίτλων ως εμπραγμάτων για τους σκοπούς του εν λόγω άρθρου 31)⁵⁷.

Αναλυτικότερα, όπως ήδη υπονοήθηκε, η πρώτη αυτή προϋπόθεση εγείρει αρκετά ζητήματα από πλευράς συγκριτικού δικαίου, ακριβώς διότι το περιεχόμενο της έννοιας του εμπραγμάτου δικαιώματος και συνακόλουθα η διάκριση μεταξύ εμπραγμάτου και ενοχικού δικαιώματος αποτελούν ένα από τα πλέον δυσχερή ζητήματα στο πεδίο του συγκριτικού δικαίου, ιδίως λόγω των μεγάλων αποκλίσεων που εντοπίζονται μεταξύ της ρωμαιογερμανικής και αγγλοαμερικανικής οικογένειας δικαίου⁵⁸. Ειδικότερα, ακόμη και αν μεταξύ των κρατών της ρωμαιογερμανικής οικογένειας δικαίου παρατηρούνται διαφορές όσον αφορά τα εμπράγματα δικαιώματα, ωστόσο μεταξύ τους υφίσταται ένα κοινό σημείο σύγκλισης και αυτό είναι η διάκριση των περιουσιακών δικαιωμάτων σε εμπράγματα και ενοχικά, όπου το κάθε ένα έχει

⁵¹. Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, σε Α. Γεωργιάδη (επιμ.), ό.π., ΣΕΑΚ, εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 4-33 ΑΚ αριθ. 25. Βλ., αναλυτικότερα, και Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 3-6 και τις εκεί παραπομπές. Πρβλ. και Α. KOHLER, ό.π., σ. 180.

⁵². Α. KOHLER, ό.π., σ. 180.

⁵³. Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 8, Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.) ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 8.

⁵⁴. Για τον νομικό χαρακτηρισμό στο πεδίο του ιδ.δ.δ. εν στενήν νομία βλ., ενδεικτικά, Σ. ΒΡΕΛΛΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 71 επ., Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 152 επ. αριθ. 274 επ., Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗ-ΑΛΕΞΙΟΥ / Ζ. ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ-ΠΑΣΙΑ / Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 58 επ., Γ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 207 επ.

⁵⁵. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 8, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 9.

⁵⁶. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 8.

⁵⁷. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 8-9, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 9.

⁵⁸. Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 2.

διαφορετική φύση και διαφορετικά αποτελέσματα⁵⁹. Αναλυτικότερα, η διάκριση αυτή στα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου βασίζεται στην κοινή αντίληψή τους ως προς της έννοια της κυριότητας/ιδιοκτησίας (*property, propriété, Eigentum, propiedad*), η οποία περιγράφεται ως το καθολικότερο εμπράγματο δικαίωμα πάνω σε ενσώματο πράγμα, το οποίο παρέχει την απόλυτη, αποκλειστική, γενική και αφηρημένη εξουσία για κάθε νοητή ενέργεια πάνω στο ενσώματο αγαθό· με αποτέλεσμα, στα συστήματα αυτά, η έννοια «εμπράγματο δικαίωμα» να περιλαμβάνει τις σχέσεις προσώπων προς τα ενσώματα αγαθά, εν αντιθέσει με το ενοχικό δικαίωμα, το οποίο παρέχει στο δικαιούχο του (δανειστή) το ενοχικό μόνο δικαίωμα να απαιτήσει από ένα άλλο πρόσωπο (οφειλέτη) την εκπλήρωση συγκεκριμένης παροχής (πράξης, παράλειψης ή ανοχής)⁶⁰.

Στον αντίποδα βρίσκονται τα αγγλοαμερικανικά δικαιικά συστήματα, όπου εκεί επειδή η έννοια της κυριότητας/ιδιοκτησίας (*Property*) ενέχει έναν περιουσιακό χαρακτήρα, στο βελγικές της εντάσσονται όλα τα δικαιώματα τα οποία είναι επιδεκτικά ανταλλαγής για χρήματα και συνεπώς ακόμη και ασώματα/άυλα αγαθά (π.χ. μετοχές, ενοχικές οφειλές) αντιμετωπίζονται ως πράγματα· δηλαδή, στα συστήματα αυτά, οτιδήποτε μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συναλλαγής λογίζεται ως πράγμα, είτε αυτό είναι κάτι άυλο, όπως εταιρικά μερίδια, είτε αυτό είναι ένα ενσώματο αγαθό, όπως ένα αυτοκίνητο ή ένα σπίτι⁶¹. Επιπλέον, αν και στα αγγλοαμερικανικά συστήματα δικαίου ανευρίσκεται η διάκριση μεταξύ ενοχικού και εμπράγματος δικαιώματος, ωστόσο οι έννοιες αυτές διαφέρουν, καθώς τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στις δυο αυτές κατηγορίες μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο της κυριότητας/ιδιοκτησίας, με αποτέλεσμα η διάκριση αυτή να μην αντιστοιχεί με την αυστηρή και δογματική οριοθέτηση των ρωμαιογερμανικών συστημάτων δικαίου⁶². Στα δυσχερή αυτά ζητήματα προστίθεται και η διχοτόμηση που υφίσταται στα αγγλοαμερικανικά δικαιικά συστήματα μεταξύ του *common law* και της *equity*⁶³.

⁵⁹. Για τη διάκριση αυτή στο ελληνικό περιουσιακό δίκαιο βλ., αντί πολλών, Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ό.π., Εμπράγματο δίκαιο, σ. 43 επ.

⁶⁰. E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 3.

⁶¹. Ibid αριθ. 4. Πρβλ., ωστόσο, και S. PRADUROUX, σε M. Graziadei / L. Smith (eds), *Comparative Property Law Global Perspectives*, Elgar 2017, σ. 56 όπου επισημάνει πως, παρά την (τυπική) κατηγοριοποίηση στο αγγλοαμερικανικό δίκαιο των ενοχικών απαιτήσεων ως πραγμάτων, αρκετοί ακαδημαϊκοί αυτών των νομικών συστημάτων αμφισβητούν τη δυνατότητα των καθαρά ενοχικών απαιτήσεων να αποτελούν αντικείμενο εμπραγμάτων δικαιωμάτων, λαμβανομένου υπόψη ότι και στο χώρο του κοινοδικαίου η κατάταξη αυτή δεν έχει νομοθετική βάση.

⁶². E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 4. Για τη διάκριση μεταξύ *real property* και *personal property* στο χώρο του κοινοδικαίου βλ., ενδεικτικά, S. PRADUROUX, σε M. Graziadei / L. Smith (eds), ό.π., σ. 55-56 η οποία επεξηγεί πως αυτή η διάκριση στηρίζεται σε ιστορικούς λόγους και συγκεκριμένα στην έντονη επιρροή του νορμανδικού εθμικού δικαίου το οποίο διαχώριζε τα *hereditaments* από τα *chattels*. Τα *hereditaments* δηλαδή γη και δικαιώματα συνδεδεμένα με τη γη προστατεύονταν μέσω των εμπραγμάτων αγωγών (*actiones in rem*), ενώ τα *chattels* προστατεύονταν μέσω των ενοχικών αγωγών (*actiones in personam*). Αυτή η διάκριση των διαθέσιμων αγωγών δημιούργησε και την διάκριση μεταξύ *real property* και *personal property*. Εν συνεχεία η *real property* υποδιαιρέθηκε στα *corporeal hereditaments* και στα *incorporeal hereditaments*, όπου στα δεύτερα περιλαμβάνονται δικαιώματα που συνδέονται με την γη αλλά δεν παρέχουν κυριότητα επί τη γης (όπως για παράδειγμα το δικαίωμα της θήρας σε μία συγκεκριμένη έκταση γης ή μια δουλεία που παρέχει στον κύριο του δεσπόζοντος ακινήτου ένα δικαίωμα επί του γειτονικού δουλεύοντος ακινήτου). Αντίστοιχα η *personal property* υποδιαιρέθηκε στα *things in possession*, στα οποία περιλαμβάνονται τα κινητά πράγματα που είναι επιδεκτικά φυσικής εξουσίσεως, και στα *things in action*, στα οποία περιλαμβάνονται όλα τα δικαιώματα όπου δεν υπάρχει αντικείμενο επιδεκτικό φυσικής εξουσίσεως (δηλαδή οι ενοχικές απαιτήσεις).

⁶³. Βλ. ενδεικτικά, ως προς το ζήτημα αυτό Έκθεση *Schlosser* σχετική με τη Σύμβαση προσχωρήσεως του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας στη σύμβαση για τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων και την αναγκαστική εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις καθώς και στο πρωτόκολλο σχετικά με την ερμηνεία της από το Δικαστήριο ΕΕ C 298 (24.11.1986) αριθ. 166-168 όπου επισημαίνεται, ιδίως, πως η διχοτόμηση αυτή του δικαίου στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία έχει ως επακόλουθο εκτός από τα *legal rights* να υπάρχουν και άλλα εμπράγματα δικαιώματα τα αποκαλούμενα *equitable interests*, τα οποία δεν αντιστοιχούν με τα ενοχικά δικαιώματα των ρωμαιογερμανικών δικαιικών συστημάτων, αλλά μπορούν να διαδραματίσουν τον ίδιο ακριβώς ρόλο με τα εμπράγματα δικαιώματα των τελευταίων.

Ενόψει, συνεπώς, των ανωτέρω επισημάνσεων και ελλείπει ορισμού του εμπράγματος δικαιώματος στο Κληρονομικό Κανονισμό, ορθότερο είναι, με βάση και τον σκοπό της διάταξης του άρθρου 31, ο νομικός χαρακτηρισμός του δικαιώματος της *lex hereditatis* ως εμπραγμάτου να γίνει βάσει του δικαίου του κράτους μέλους της τοποθεσίας του κληρονομιού πράγματος (στο οποίο και κατά κανόνα θα γίνεται η επίκληση του εν λόγω δικαιώματος), λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά που έχει το δικαίωμα αυτό με βάση τη *lex hereditatis* (πρόκειται δηλαδή για *lege rei sitae/lege fori* νομικό χαρακτηρισμό)⁶⁴. Το συμπέρασμα αυτό επιρρωνύεται, κατά την άποψή μας, και από την απόφαση *Kubicka*⁶⁵ του ΔΕΕ, όπου στη σκέψη 47 το Δικαστήριο ρητά διευκρίνισε πως στα ζητήματα της φύσεως των εμπραγμάτων δικαιωμάτων (τα οποία εξαιρούνται του Κληρονομικού Κανονισμού κατ' άρθρον 1 παρ. 2 στοιχείο (ια) και διέπονται από την εκάστοτε *lex rei sitae*) περιλαμβάνεται και το ζήτημα του χαρακτηρισμού των περιουσιακών στοιχείων και των δικαιωμάτων⁶⁶.

Ενδεχομένως, κατά την άποψή μας, πρόσφορη για τις ανάγκες του νομικού χαρακτηρισμού θα μπορούσε να είναι και η ενωσιακή έννοια του εμπράγματος δικαιώματος που έχει αναπτυχθεί. Ειδικότερα, όσον αφορά την εν λόγω έννοια, παρατηρείται⁶⁷ πως ως εμπράγματα δικαιώματα χαρακτηρίζονται τα δικαιώματα που η έννομη τάξη στην οποία βρίσκεται το πράγμα εξοπλίζει με άμεση επί του πράγματος εξουσία (και όχι έμμεση που κατευθύνεται στη βούληση του οφειλέτη) και απόλυτη εξουσία (έναντι όλων/*erga omnes* και όχι μόνο έναντι του οφειλέτη)⁶⁸.

2.2. Άγνωστο εμπράγματο δικαίωμα

Εν συνεχεία, δεύτερη κατά σειρά προϋπόθεση εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 31 είναι το εμπράγματο δικαίωμα που προσπορίστηκε στο δικαιούχο βάσει της *lex hereditatis* να είναι άγνωστο στη *lex rei sitae*⁶⁹. Αυτή η δεύτερη προϋπόθεση εφαρμογής είναι αρκετά πιθανή ενόψει ακριβώς των ουσιωδών διαφοροποιήσεων που παρουσιάζουν οι εθνικοί ουσιαστικοί κανόνες του εμπραγμάτου δικαίου των διαφόρων νομικών συστημάτων, με σημαντικότερες, αναμφίβολα, τις διαφορές που ανακύπτουν μεταξύ των αγγλοαμερικανικών και των ρωμαιογερμανικών συστημάτων δικαίου⁷⁰. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι, εν αντιθέσει μετά ενοχικά δικαιώματα, τα οποία έχουν αποτελέσει αντικείμενο ευρείας εναρμόνισης τόσο στο πεδίο του ιδ.δ.δ. όσο και στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου, τα εμπράγματα δικαιώματα έχουν παραμείνει στο απυρόβλητο· καθώς, είναι γεγονός πως στα διάφορα ενωσιακά νομοθετήματα ιδ.δ.δ. και ουσιαστικού δικαίου απαντώνται μόνο αποσπασματικές και διάσπαρτες ρυθμίσεις αναφορικά με τα εμπράγματα δικαιώματα, ενώ σε αρκετά ευρωπαϊκά

⁶⁴. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 10. Πρβλ. και Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / Α. Davi / Η.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 8. Αντίθετος ο Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 11.

⁶⁵. ΔΕΕ C-218/16, *Kubicka*, 17.11.2017, ECLI:EU:C:2017:755.

⁶⁶. Πρβλ. και αντίστοιχες σκέψεις του ΔΕΕ στην υπόθεση C-195/15, *Senior Home*, 26.10.2016, ECLI:EU:C:2016:804, σκ. 17-19, καθώς και τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα *Maciej Szpunar* επί της εν λόγω υποθέσεως (ιδίως σκ. 36-38), Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, Νομική Βιβλιοθήκη 2009, σ. 181 αριθ. 398 όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 5 του Κανονισμού 1346/2000 του Συμβουλίου της 29ης Μαΐου 2000 περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας (ΕΕ L 160/ 30.6.2000 σ. 1-18), ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε Α. Γεωργιάδη (επιμ.), ό.π., ΣΕΑΚ, εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 4-33 ΑΚ αριθ. 23.

⁶⁷. Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 159-160 αριθ. 224 υποσημ. 516 και οι εκεί παραπομπές.

⁶⁸. Πρβλ. και αποφάσεις του ΔΕΕ C-115/88, *Reichert και Kockler κατά Dresdner Bank*, 10.01.1990, ECLI:EU:C:1990:3, ΔΕΕ C-438/12, *Weber*, 08.05.2014, ECLI:EU:C:2014:212, σκ. 43, ΔΕΕ C-605/14 *Komu*, 05.02.2016, ECLI:EU:C:2015:833, σκ. 27. Για την όλη ενδιαφέρουσα επιστημονική συζήτηση περί του αν η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ, διαπλάθει σταδιακά μια αυτόνομη/ενωσιακή έννοια του εμπράγματος δικαιώματος βλ. Ε. RAMAEKERS / Β. AKKERMANS, European-Autonomous Property Rights: Does the EU Operate Its Own Numerus Clausus? *European Review of Private Law*, vol. 27 no. 4 August 2019, σ. 753-784.

⁶⁹. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 11, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 12.

⁷⁰. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 12.

νομοθετήματα έχουν εμφιλοχωρήσει ρητές προβλέψεις υπέρ της *lex rei sitae* για τα εμπράγματα δικαιώματα⁷¹.

Καταρχάς, είναι εύλογο να αναφέρουμε πρώτα μια, λίγο πολύ, αυτονόητη περίπτωση όπου το άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού δεν εφαρμόζεται και αυτή είναι η περίπτωση όπου το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* είναι μεν γνωστό στη *lex rei sitae*, ωστόσο ο αντίστοιχος δικαιούχος με βάση το κληρονομικό δικαίο της τοποθεσίας του πράγματος δεν απολαμβάνει του αντίστοιχου εμπράγματος δικαιώματος⁷². Ως παράδειγμα αναφέρεται η περίπτωση του Νορβηγικού δικαίου, κατά το οποίο ο θεσμός της *uskifte* παρέχει στον επιζώντα σύζυγο το δικαίωμα της επικαρπίας επί κάποιων κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων, μεταξύ των οποίων είναι το σπίτι και η οικοσκευή αυτού. Από την άλλη, το ιταλικό εμπράγματο δικαίο, αν και προβλέπει το εμπράγματο δικαίωμα της επικαρπίας, ωστόσο, βάσει του κληρονομικού του δικαίου, δεν προσπορίζει αυτό το δικαίωμα στον επιζώντα σύζυγο. Συνεπώς, εφόσον εφαρμοστέο κληρονομικό δικαίο είναι το νορβηγικό δικαίο, ο επιζών σύζυγος θα μπορεί να επικαλεστεί αυτό το δικαίωμα της επικαρπίας επί των κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην Ιταλία, χωρίς να μπορεί να εφαρμοστεί το άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, αφού το εμπράγματο αυτό δικαίωμα του νορβηγικού δικαίου προβλέπεται στο ιταλικό εμπράγματο δικαίο⁷³.

Παρεμφερής είναι και η περίπτωση όπου το εμπράγματο δικαίωμα που αποκτάται βάσει της *lex hereditatis* είναι μεν γνωστό στη *lex rei sitae*, ωστόσο η τελευταία δεν γνωρίζει τον συγκριμένο τρόπο μεταβίβασης του εμπράγματος δικαιώματος που προβλέπει η *lex hereditatis*. Χαρακτηριστική ως προς το ζήτημα αυτό είναι η «πολύπαθη» περίπτωση των εμπράγματων κληροδοσιών (*legatum per vindicationem*) για την οποία ήδη το ΔΕΕ στην υπόθεση *Kubicka*⁷⁴ νομολόγησε πως: «Το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', και το άρθρο 31 του κανονισμού (ΕΕ) 650/2012 [...] έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν την άρνηση αναγνώρισεως, από αρχή κράτους μέλους, των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας, την οποία γνωρίζει το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δικαίο που επέλεξε ο διαθέτης σύμφωνα με το άρθρο 22, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, όταν η εν λόγω άρνηση στηρίζεται στον λόγο ότι η κληροδοσία αυτή αφορά το δικαίωμα κυριότητας επί ακινήτου κειμένου σε αυτό το κράτος μέλος, του οποίου η νομοθεσία δεν γνωρίζει τον θεσμό της κληροδοσίας που παράγει άμεσο εμπράγματο αποτέλεσμα κατά τον χρόνο επαγωγής της κληρονομίας.»⁷⁵.

Εν αντιθέσει με τις ανωτέρω περιπτώσεις, η προϋπόθεση του αγνώστου εμπράγματος δικαιώματος θα πληρούται στην περίπτωση που το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* δεν έχει το ίδιο περιεχόμενο με τα εμπράγματα δικαιώματα της *lex rei sitae*⁷⁶. Αναλυτικότερα, αναλόγως της εκάστοτε περιπτώσεως, η προσαρμογή των εμπραγματών δικαιωμάτων της *lex hereditatis* στα εγγύτερα ισοδύναμα εμπράγματα δικαιώματα της *lex rei sitae* μπορεί να είναι είτε πιο εύκολη είτε πιο δύσκολη. Για παράδειγμα, πιο εύκολες θα είναι οι περιπτώσεις, όταν

⁷¹ Ibid αριθ. 13 και υποσημ. 17 με παραδείγματα. Για την εναρμόνιση του εμπραγματού δικαίου βλ., ενδεικτικά, S. VAN ERP, *European and National Property Law: Osmosis or Growing Antagonism?*, 6th Walter van Gerven Lectures, Europa Law Publishing 2006, διαθέσιμο στο: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=995979, τελευταία πρόσβαση: 16/10/25.

⁷² E. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., *Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο*, άρθρ. 31 αριθ. 18, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., *Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012*, άρθρ. 31 αριθ. 14, E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 9.

⁷³ E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 9.

⁷⁴ Ό.π., σκ. 67.

⁷⁵ E. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., *Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο*, άρθρ. 31 αριθ. 19, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., *Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012*, άρθρ. 31 αριθ. 15-16, E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 10-11 όπου αναφέρουν και το παράδειγμα του άρθρου 734 του ιταλ.ΑΚ. Ειδικά για την εμπράγματη κληροδοσία βλ. και D. SOLOMON, ό.π., σ. 211-214, J.-P. SCHMIDT, ό.π., σ. 4-31, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, ό.π., *Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου*, σ. 162-166 αριθ. 228-232. Πρβλ., ωστόσο, Α.-Μ. ΠΙΨΟΥ, *Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: πεδίο εφαρμογής, διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων*, Αρμ. (3) 2014, σ. 398.

⁷⁶ E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 12.

τα δύο αυτά νομικά συστήματα που «εμπλέκονται» στη διεθνή κληρονομική διαδοχή, ήτοι η *lex hereditatis* και η *lex rei sitae*, προέρχονται από την ίδια οικογένεια δικαίου λ.χ. την ρωμαιογερμανική⁷⁷.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* δεν θα είναι παντελώς άγνωστο στη *lex rei sitae*, αλλά θα διαφέρει μόνο ως προς κάποια χαρακτηριστικά του από το ομώνυμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae*, όπως για παράδειγμα όταν κατά τη *lex hereditatis* συστήνεται μεταβίβαστη επικαρπία, ενώ η *lex rei sitae* αναγνωρίζει μόνο την αμεταβίβαστη επικαρπία. Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, ορθότερο είναι ο όρος «άγνωστο εμπράγματο δικαίωμα» να ερμηνεύεται διασταλτικά και να περιλαμβάνει όχι μόνο τα εντελώς άγνωστα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και τα κατά τι διαφορετικά⁷⁸. Επιπροσθέτως, ένα επιπλέον ζήτημα που αναφέρεται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι το αν το άρθρο 31 θα εφαρμοστεί μόνο όταν το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* είναι ουσιωδώς διαφορετικό από το αντίστοιχο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae* ή αν θα εφαρμοστεί ακόμη και όταν τα δύο εμπράγματα δικαιώματα είναι ουσιωδώς όμοια, αλλά διαφέρουν σε ορισμένες μόνο πτυχές τους, όπως για παράδειγμα ως προς το εύρος των εξουσιών που παρέχονται στο δικαιούχο⁷⁹.

Ως χαρακτηριστικό/κατατοπιστικό παράδειγμα αυτής της προβληματικής αναφέρεται η επικαρπία, ενός θεσμού αρκετά διαδεδομένου μεταξύ των ρωμαιογερμανικών δικαιοσύνη συστημάτων· στα περισσότερα από τα οποία προβλέπεται πως ο επικαρπωτής δεν έχει το δικαίωμα να καταναλώσει το αντικείμενο της επικαρπίας, εκτός από τις περιπτώσεις των αναλωτών πραγμάτων. Εξάιρεση, ωστόσο, αποτελεί το ολλανδικό δίκαιο (άρθρο 215 ολλΑΚ), κατά το οποίο ο δικαιοπάροχος μπορεί να παράσχει στον επικαρπωτή την εξουσία να καταναλώσει ολικά ή μερικά το αντικείμενο της επικαρπίας⁸⁰. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τίθεται το ερώτημα αν αυτή η εξουσία του επικαρπωτή κατά το ολλανδικό δίκαιο καθιστά το εμπράγματο δικαίωμα άγνωστο για τα άλλα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου που δεν παρέχουν τέτοια εξουσία στον επικαρπωτή⁸¹.

Κατά μια άποψη, προσαρμογή κατ' άρθρον 31 θα χωρεί μόνο στις περιπτώσεις ουσιωδώς διαφορετικών χαρακτηριστικών των εμπραγμάτων δικαιωμάτων (όπως στην περίπτωση της επικαρπίας του ολλανδικού δικαίου) και όχι στις περιπτώσεις μικρών διαφορών· ωστόσο, επειδή η διάκριση μεταξύ ποιοτικών και ποσοτικών διαφορών των εμπραγμάτων δικαιωμάτων είναι αρκετά δυσχερής στην πράξη, ορθότερο είναι προσαρμογή να χωρεί και στις δύο περιπτώσεις, εφόσον κριθεί *ad hoc* ότι αυτό είναι απαραίτητο και κατά το μέτρο του δυνατού, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών και των συμφερόντων που επιδιώκονται με το συγκεκριμένο εμπράγματο δικαίωμα και των αποτελεσμάτων που συνδέονται με αυτό⁸².

Εν αντιθέσει με τις ανωτέρω περιπτώσεις, η προσαρμογή κατ' άρθρον 31 του Κληρονομικού Κανονισμού θα είναι εξόχως δυσχερής όταν το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* θα είναι παντελώς άγνωστο στη *lex rei sitae*, όπως για παράδειγμα θα συμβαίνει όταν τα δύο αυτά νομικά συστήματα που «εμπλέκονται» προέρχονται από διαφορετικές οικογένειες δικαίου π.χ. όταν *lex hereditatis* είναι αγγλοσαξονικό δίκαιο και *lex rei sitae* ρωμαιογερμανικό⁸³.

⁷⁷. C. MARTINEZ-ESCRIBANO, ό.π., σ. 566 παρ. 18.

⁷⁸. E. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 15. Έτσι και C. MARTINEZ-ESCRIBANO, ό.π., σ. 566 παρ. 18.

⁷⁹. E. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 16.

⁸⁰. Κατά την άποψή μας, η ιδιόμορφη αυτή επικαρπία του ολλανδικού δικαίου, η οποία συστήνεται αιτία θανάτου, ομοιάζει με το καταπίστευμα του περιληπτομένου του ελλΑΚ (άρθρο 1939). Για τον θεσμό αυτό στο ελληνικό ουσιαστικό κληρονομικό δίκαιο βλ., αντί πολλών, Ν. ΨΟΥΝΗ, Κληρονομικό Δίκαιο, 6η έκδ., εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2023, σ. 759-761.

⁸¹. E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 12.

⁸². E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 12-13 όπου αναφέρουν και το παράδειγμα της διαφοράς του θεσμού της επικαρπίας μεταξύ γερμανικού και γαλλικού δικαίου, E. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 16. Πρβλ. και Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 13.

⁸³. E. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε A.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 14.

Ειδικότερα, άγνωστο θα είναι καταρχήν το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* όταν δεν υπάρχει αντίστοιχο εμπράγματο δικαίωμα στη *lex rei sitae*. Στα κράτη μέλη μάλιστα που αναγνωρίζουν την αρχή του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων άγνωστο θα είναι ένα εμπράγματο δικαίωμα, το οποίο δεν εμπίπτει στον κλειστό αριθμό των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που προβλέπει το κράτος αυτό. Για παράδειγμα, άγνωστο εμπράγματο δικαίωμα θα είναι για την ελληνική έννομη τάξη ένα *statutory trust* που ιδρύεται υπέρ των κληρονόμων βάσει του δικαίου της εξ αδιαθέτου διαδοχής της Νέας Ζηλανδίας και αντίστοιχα άγνωστος θα είναι στα αγγλοσαξονικά συστήματα δικαίου ο θεσμός της επικαρπίας που αναγνωρίζεται σε αρκετά ρωμαιογερμανικά δικαίκα συστήματα⁸⁴.

Για την επίλυση του ζητήματος της προσαρμογής, ο Κληρονομικός Κανονισμός, στο άρθρο 31 αυτού, όπως επίσης και στην αιτιολογική σκέψη 16 του Προοιμίου του, διευκρινίζει πως θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι σκοποί και τα συμφέροντα που επιδιώκονται από το συγκεκριμένο εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis*, καθώς και τα αποτελέσματα που συνδέονται με αυτό⁸⁵. Ειδικότερα, για την ενημέρωση και την κατανόηση του αλλοδαπού δικαίου, ο δικάζων δικαστής κράτους μέλους μπορεί να απευθυνθεί στις αρχές ή τα αρμόδια πρόσωπα του κράτους το δίκαιο του οποίου εφαρμόστηκε στην κληρονομική διαδοχή. Για τον σκοπό αυτό, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα υπάρχοντα δίκτυα δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, καθώς και οποιαδήποτε άλλα διαθέσιμα μέσα που διευκολύνουν την κατανόηση του αλλοδαπού δικαίου⁸⁶.

Ακολούθως, με *forum* την Ελλάδα, ο δικάζων δικαστής, ενόψει και του άρθρου 337 ΚΠολΔ⁸⁷, θα έχει στη διάθεσή του δύο κυρίως ιδιαίτερα μέσα που συνεπικουρούν στη γνώση και κατανόηση του αλλοδαπού δικαίου. Συγκεκριμένα, το πρώτο μέσο, εσωτερικού δικαίου, είναι η νομική πληροφορία του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου που εδρεύει στην Αθήνα και το οποίο, κατόπιν αιτήματος, παρέχει νομικές πληροφορίες σε δικαστές, δικηγόρους και δημόσιες αρχές. Το δεύτερο μέσο, εργαλείο διεθνούς συνεργασίας, είναι η ευρωπαϊκή διεθνής Σύμβαση του Λονδίνου της 7.6.1968 περί πληροφορήσεως του αλλοδαπού δικαίου⁸⁸, κυρωθείσα με το ν. 593/1977⁸⁹, καθώς και το πρόσθετο πρωτόκολλο αυτής του 1978⁹⁰, κυρωθέν με το ν. 1709/1987⁹¹, δια μέσου του οποίου, τα κράτη-μέλη αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να παρέχουν πληροφορίες για το δικάιό τους και την οργάνωση της δικαιοσύνης⁹².

Ωστόσο, καθώς η πληροφόρηση επί του αλλοδαπού δικαίου είναι συνήθως μια ιδιαίτερα χρονοβόρα και πολυδάπανη διαδικασία, εξόχως χρήσιμη, στο πλαίσιο του άρθρου 31, θα μπορούσε να είναι και η συστηματοποίηση/κατηγοριοποίηση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων

⁸⁴. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 14.

⁸⁵. Κατά την άποψή μας, είναι ενδιαφέρουσα η εν λόγω διατύπωση του ευρωπαϊκού νομοθέτη, ο οποίος, στο σημείο αυτό, φαίνεται να ενστερνίζεται τη λειτουργική συγκριτική μέθοδο (*functional method*) που έχει αναπτυχθεί στους κόλπους του συγκριτικού δικαίου. Για την εν λόγω μέθοδο βλ., ιδίως, Χ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ, Εισαγωγή στο Συγκριτικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 26, 29-32, Ε. ΜΟΥΣΤΑΪΡΑ, Συγκριτικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σ. 41.

⁸⁶. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 27, Γ.-Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 31 αριθ. 17.

⁸⁷. Για την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου βλ., αντί πολλών, Ι. ΤΕΝΤΕ, σε Κ. Κεραμέα / Δ. Κονδύλη / Ν. Νίκα (επιμ.), Ερμηνεία ΚΠολΔ Ι 1-590, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη/εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή/Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας 2000, άρθρ. 337 αριθ. 1-10 μ.π.π. στη νομολογία.

⁸⁸. European Convention on Information on Foreign Law/Convention européenne dans le domaine de l'information sur le droit étranger, για το κείμενο της Συμβάσεως καθώς και την αιτιολογική έκθεση αυτής βλ. στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης: <https://www.coe.int/en/web/conventions>.

⁸⁹. Ν. 593/1977 (ΦΕΚ Α 156/1977).

⁹⁰. Additional Protocol to the European Convention on Information on Foreign Law/Protocole additionnel à la Convention européenne dans le domaine de l'information sur le droit étranger, για το κείμενο του Πρωτοκόλλου καθώς και την αιτιολογική έκθεση αυτού προηγούμενη υποσημ. 88.

⁹¹. Ν. 1709/1987 (ΦΕΚ Α 108/1987).

⁹². Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 218 αριθ. 353, Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗ-ΑΛΕΞΙΟΥ / Ζ. ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ-ΠΑΣΙΑ / Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 80-81.

που επιχειρήθηκε από τον *Akkermans*⁹³. βάσει της οποίας⁹⁴, σε όλα τα εθνικά δικαιοσύνηματα το εμπράγματο δίκαιο είναι δομημένο ιεραρχικά, με συνέπεια να υπάρχουν πρωτεύοντα/πρωταρχικά και δευτερεύοντα/περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα. Στα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου, το πρωτεύον εμπράγματο δικαίωμα είναι η κυριότητα επί ενσωμάτων πραγμάτων (*ownership/property*)⁹⁵. Από την άλλη, στα αγγλοαμερικανικά δικαιοσύνηματα, όπου το εμπράγματο δίκαιο διακρίνεται σε *real property/land law* και *personal property*, υπάρχουν δύο πρωτεύοντα εμπράγματα δικαιώματα, το *freehold* ή *fee simple*⁹⁶ και ο τίτλος (*Title*)⁹⁷.

Όλα τα υπόλοιπα εμπράγματα δικαιώματα που υπάρχουν κατατάσσονται στα δευτερεύοντα/περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα. Αυτά διακρίνονται με τη σειρά τους σε τρεις κατηγορίες, ήτοι δικαιώματα χρήσης, δικαιώματα ασφάλειας και δικαιώματα απόκτησης εμπραγμάτων δικαιωμάτων. Όσον αφορά τα πρώτα, αυτά διακρίνονται σε εμπράγματα δικαιώματα με πολύ ευρείες εξουσίες, τα οποία έχουν ωστόσο περιορισμένη χρονική διάρκεια ισχύος (όπως είναι για παράδειγμα στα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου το εμπράγματο δικαίωμα της επικαρπίας, το οποίο αποσβήνεται με τον θάνατο του επικαρπωτή), και σε εμπράγματα δικαιώματα με αρκετά περιορισμένες εξουσίες, τα οποία έχουν ωστόσο μεγαλύτερη χρονική διάρκεια ισχύος (όπως είναι για παράδειγμα η πραγματική δουλεία διόδου). Γενικά, σε αυτή την κατηγορία εμπραγμάτων δικαιωμάτων εντάσσονται οι προσωπικές δουλείες (λ.χ. επικαρπία/*usufruct/life tenancy*)⁹⁸⁹⁹, οι πραγματικές δουλείες (*easements/servitudes*)¹⁰⁰, τα δικαιώματα οίκησης (*apartment rights*), τα δικαιώματα επιφάνειας (*superficies*, το ιδιόμορφο εμπράγματο δικαίωμα επί του μισθίου του αγγλοσαξονικού δικαίου (*leasehold*)) και τα δικαιώματα εμφύτευσης (*emphyteusis/long leases*)¹⁰¹.

Εν συνεχεία, στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται οι εμπράγματες ασφάλειες επί ακινήτων πραγμάτων, όπως είναι για παράδειγμα η υποθήκη (*mortgages/hypothecs*) και οι εμπράγματες ασφάλειες επί κινητών πραγμάτων, όπως είναι το ενέχυρο (*pledges/charges/liens*). Κοινό γνώρισμα αυτών των δικαιωμάτων, στα περισσότερα νομικά συστήματα, είναι ότι παρέχουν στο δικαιούχο της ασφαλιζόμενης απαίτησης την εξουσία να εκποιήσει το βεβαρημένο πράγμα

⁹³. C. MARTINEZ-ESCRIBANO, ό.π., σ. 568 παρ. 21.

⁹⁴. B. AKKERMANS, σε M. Graziadei / L. Smith (eds), ό.π., σ. 113.

⁹⁵. Καθώς και οι ειδικότερες μορφές της, θα συμπληρώναμε εμείς, όπως λ.χ. η οριζόντια ιδιοκτησία (*condominium*), η συγκυριότητα (*co-ownership*).

⁹⁶. Μια ειδική μορφή του *freehold* αποτελεί επίσης το επονομαζόμενο *fee tail* βάσει του οποίου ο κύριος του ακινήτου υποχρεούται να το μεταβιβάσει μόνο στους κατιόντες του και εκείνοι με τη σειρά τους στους δικούς τους κατιόντες (συνήθως στις πράξεις σύστασης χρησιμοποιείται η φράση «*the heirs of his body*»). Ωστόσο, λόγω της δυσλειτουργίας και της αναποτελεσματικότητάς του να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας έχει καταργηθεί ως θεσμός στα περισσότερα κράτη του *Common Law*, λ.χ. το δίκαιο της Πολιτείας της Αλαμπάμα απαγορεύει πλέον τη δημιουργία νέων *fee tail* και μετατρέπει όλα τα ήδη υφιστάμενα *fee tail* σε *fee simple*, διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/fee_tail, τελευταία πρόσβαση: 18/10/2025.

⁹⁷. Μόνο ονομαστικά δυνάμεθα να προσθέσουμε και τις ειδικές μορφές συγκυριότητας του κοινοδικαίου (*Concurrent estates*), τα οποία διακρίνονται σε *tenancy in common*, *joint tenancy*, *tenancy by the entirety* διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/concurrent_estate, τελευταία πρόσβαση: 18/10/25.

⁹⁸. Το εμπράγματο αυτό δικαίωμα του κοινοδικαίου είναι ιδιαίτερης πρακτικής σημασίας, καθώς, βάσει του *life estate*, ο δικαιούχος (*life tenant*) έχει, κατά τη διάρκεια της ζωής του, πλήρη δικαιώματα χρήσης και κάλυψης του ακινήτου, χωρίς ωστόσο να μπορεί να το μεταβιβάσει αιτία θανάτου, καθώς δια του θανάτου του αποσβήνεται το εμπράγματο δικαίωμα του. Στην πράξη σύστασής (*deed*) ορίζεται και το πρόσωπο το οποίο και θα αποκτήσει αυτομάτως την πλήρη κυριότητα του ακινήτου κατά τον χρόνο του θανάτου του *life tenant*, το πρόσωπο αυτό αποκαλείται *remainderman*. Μια ειδική παραλλαγή αυτού αποτελεί και το επονομαζόμενο *life estate pur autre vie (for another's life)*, του οποίου η διάρκεια δεν καθορίζεται από τη διάρκεια ζωής του δικαιούχου του *life estate*, αλλά από τη διάρκεια της ζωής ενός άλλου τρίτου προσώπου, διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/life_estate, τελευταία πρόσβαση: 18/10/25.

⁹⁹. Θα προσθέταμε και τα *personal covenants* του κοινοδικαίου, διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/covenant_that_runs_with_the_land., τελευταία πρόσβαση: 18/10/25.

¹⁰⁰. Θα προσθέταμε και τα *real covenants* του κοινοδικαίου, διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/real_covenant, τελευταία πρόσβαση: 18/10/25.

¹⁰¹. B. AKKERMANS, σε M. Graziadei / L. Smith (eds), ό.π., σ. 113.

και να ικανοποιηθεί προνομιακά από το προϊόν της αναγκαστικής εκτέλεσης. Η τρίτη τέλος κατηγορία, είναι μια νέα κατηγορία «εμπραγμάτων» δικαιωμάτων που έχει αναγνωρισθεί από τη νομολογία διάφορων νομικών συστημάτων και με τα οποία προστατεύεται το δικαίωμα κάποιου προσώπου να αποκτήσει ένα εμπράγματο δικαίωμα. Σε αυτή την νέα ιδιόμορφη κατηγορία περιλαμβάνονται τα δικαιώματα προαίρεσεως (*options to purchase*) και τα δικαιώματα προσδοκίας (*Anwartschaftsrechte*)¹⁰².

Ενόψει των ανωτέρω, στη διαδικασία αυτή της προσαρμογής κατ' άρθρον 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, θα ήταν ιδιαίτερα επιβλητικό να ακολουθείται η ανωτέρω συστηματοποίηση, ούτως ώστε, αναλόγως της εκάστοτε κατηγορίας στην οποία ανήκει το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis*, ο δικάζων δικαστής (ή άλλη δημόσια αρχή του *forum*) θα πρέπει να αναζητεί στην αντίστοιχη κατηγορία εμπραγμάτων δικαιωμάτων της *lex rei site*¹⁰³.

Επιπροσθέτως, ένα ζήτημα με, αναμφίβολα, ιδιαίτερη πρακτική σημασία είναι αυτό της προσαρμογής του θεσμού του *trust* από τα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου που αγνοούν τον εν λόγω θεσμό, ο οποίος ωστόσο χρησιμοποιείται ευρέως στα κράτη του κοινοδικαίου για τη μεταθανάτια ρύθμιση της περιουσίας¹⁰⁴. Το ζήτημα αυτό έχει αποτελέσει αντικείμενο ευρείας επιστημονικής επεξεργασίας¹⁰⁵ και δεν θα μπορούσε να αναλυθεί διεξοδικά στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, καθώς θα ξεπερνούσε κατά πολύ τους σκοπούς της. Ωστόσο, περιοριζόμεστε, στο σημείο αυτό, να αναφέρουμε πως το εν λόγω ζήτημα της προσαρμογής του θεσμού του *trust* στην ελληνική έννομη τάξη αντιμετώπισαν σε πρώτη φάση τα φορολογικά δικαστήρια¹⁰⁶, όπου κρίθηκε πως ο *trustee* που ορίζεται στη διαθήκη προσομοιάζει με τον εκτελεστή διαθήκης του ελληνικού δικαίου (εν προκειμένω, στις εν λόγω ένδικες διαφορές, τις κληρονομικές σχέσεις διείπε το ελληνικό ουσιαστικό κληρονομικό δίκαιο)¹⁰⁷. Σε

¹⁰². Κατά την άποψή μας, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ιδιόμορφη περίπτωση του σλοβακικού δικαίου (άρθρα άρθρο 151s-151v του σλοβακ), κατά το οποίο το δικαίωμα επισχέσεως του καλόπιστου νομέα επί κινητού πράγματος (*right of retention*) κατατάσσεται στα εμπράγματα δικαιώματα. Ειδικότερα, ο καλόπιστος νομέας δικαιούται να επισχέσει το κινητό πράγμα του δανειστή/κυρίου, έως ότου ο τελευταίος εκπληρώσει μια ληξιπρόθεσμη και συναφή υποχρέωση που έχει απέναντι στον οφειλέτη, ενώ περαιτέρω σε διαδικασίες αναγκαστικής εκτελέσεως ικανοποιείται προνομιακά από το επισχεθέν πράγμα ακόμη και έναντι των εμπραγμάτων ασφαλισμένων δανειστών, διαθέσιμο στο: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/adapting-rights-rem/sk_en.., τελευταία πρόσβαση: 18/10/25.

¹⁰³. C. MARTINEZ-ESCRIBANO, ό.π., σ. 568 παρ. 21. Επίσης, στο πλαίσιο της διαδικτυακής πύλης της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (<https://e-justice.europa.eu>) λειτουργεί μια διαδραστική πλατφόρμα, το eu-adapt (<https://www.eu-adapt.com>), η οποία επιτρέπει στο χρήστη να εισαγάγει την *lex hereditatis* και την *lex rei site* δίδοντάς του μια προτεινόμενη προσαρμογή, η οποία έχει καθαρά πληροφοριακό/καθοδηγητικό χαρακτήρα. Επιπλέον, ιδιαίτερης πρακτικής σημασίας, για όλους τους επαγγελματίες του νομικού κλάδου, είναι και η ευρωπαϊκή ένωση κτηματολογίου (*European Land Registry Association/ELRA*), η οποία εκπροσωπεί 31 επίσημους οργανισμούς κτηματολογίου από 27 ευρωπαϊκές χώρες. Η *ELRA* δημιουργήθηκε από την ανάγκη να συνδεθούν τα εθνικά κτηματολόγια σε όλη την Ευρώπη, ούτως ώστε να προωθηθεί ένας χώρος συνεργασίας όπου θα μπορούσαν να ανταλλάσσονται πληροφορίες συμβάλλοντας σε μια βαθύτερη κατανόηση του ουσιαστικού ρόλου που διαδραματίζουν τα εκάστοτε εθνικά κτηματολόγια. Η κύρια αποστολή της ένωσης ήταν και είναι να λειτουργεί ως «γέφυρα» μεταξύ των εθνικών κτηματολογικών συστημάτων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. στον ιστότοπο της ένωσης : <https://www.elra.eu/>.

¹⁰⁴. Πρβλ. Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗ-ΑΛΕΞΙΟΥ / Ζ. ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ-ΠΑΣΙΑ / Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 385. Για τη διαπλοκή του *trust* με τον Κληρονομικό Κανονισμό βλ, ιδίως, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 150-158 αριθ. 216-223 μ.π.π. σε νομολογία και θεωρία, Δ. ΚΡΑΝΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 1 αριθ. 17.

¹⁰⁵. Βλ., αντί πολλών, Χ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ, *Trust & Καταπίστευση Συγκριτική θεώρηση*, εκδ. Σάκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998, *passim*.

¹⁰⁶. ΦορΕφΑθ 4479/1972, ΝοΒ (21) 1973, σ. 1521, ΦορΠρΑθ 14150/1963, ΝοΒ (12) 1964, σ. 52. Πρβλ. και ΕφΑθ 8301/1989, ΝοΒ (38) 1990, σ. 1013 = ΕΕΝ (57) 1990, σ. 299, όπου με *lex hereditatis* το αγγλικό κληρονομικό δίκαιο, η εν λόγω απόφαση εξομοίωσε τον *personal representative* του αγγλοσαξονικού δικαίου με τον εκτελεστή διαθήκης του ελληνικού δικαίου, χωρίς να δεχθεί αντίθεση του αλλοδαπού θεσμού προς την ελληνική διεθνή δημόσια τάξη.

¹⁰⁷. Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 310-311 όπου αναφέρεται και η ενδιαφέρουσα περίπτωση του προϊσχύσαντος δικαίου, όπου η διάταξη του άρθρου 24 του Ν.Δ. της 17ης Ιουλίου/13 Αυγούστου 1923 οδήγησε σε ένα είδος προσαρμογής των αλλοδαπών διατάξεων περί *trust* προς τις ημεδαπές διατάξεις, μέσω της εξομοιώσεως του *trustee* προς τον επίτροπο ανηλικού. Πρβλ. και Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗ-ΑΛΕΞΙΟΥ / Ζ. ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ-ΠΑΣΙΑ / Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ, ό.π., ΙΔΔ, σ. 100.

παρόμοια, ωστόσο, λύση κατέληξε και η γερμανική νομολογία, η οποία εξομοίωσε τον *trustee* με τον *Dauertestamentsvollstrecker* (άρθρο 2209 γερμΑΚ), εξομοίωση, η οποία επέτρεψε στα γερμανικά δικαστήρια να εφαρμόσουν το γερμανικό δίκαιο ως *lex hereditatis*¹⁰⁸. Εντούτοις, η προσαρμογή αυτή του *trustee* σε εκτελεστή διαθήκης¹⁰⁹ γεννά εύλογες επιφυλάξεις, λαμβανομένου υπόψη του ότι, εν αντιθέσει με τον *trustee*, ο εκτελεστής διαθήκης δεν αποκτά δικαίωμα κυριότητας επί των κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων¹¹⁰.

Κατά την προσωπική μας άποψη, ενόψει και του γράμματος του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, εφόσον η *lex hereditatis* θεσπίζει ένα *trust* αναφορικά με κληρονομιαιά περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, τότε το εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα στο οποίο και θα πρέπει να προσαρμοστεί το *trust* είναι αυτό της επικαρπίας· συμπέρασμα το οποίο επιρρωνύεται και από το γεγονός πως ο μακροχρόνιος σχεδιασμός της οικογενειακής περιουσίας υλοποιείται, κατά κανόνα, στα ρωμαιογερμανικά συστήματα δικαίου μέσω τα θεσμού αυτού, αφού είναι σύνηθες να μεταβιβάζουν οι διαθέτες την ψιλή κυριότητα των περιουσιακών τους στοιχείων στα παιδιά τους και την επικαρπία των ιδίων αντικειμένων στον/στην σύζυγο, με σκοπό να διασφαλίσουν την οικονομική αυτοτέλεια του τελευταίου. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και το γεγονός πως ο θεσμός της επικαρπίας επιφέρει μια διάσπαση και κατανομή (αντίστοιχη με αυτή του *trust*) σε δύο διαφορετικά πρόσωπα των εξουσιών που απορρέουν από το δικαίωμα της κυριότητας¹¹¹.

Καταληκτικά, για λόγους πληρότητας, ένα περαιτέρω ζήτημα που χρήζει διευκρίνησης είναι αυτό της δυνατότητας ή μη προσαρμογής σε ενοχικό δικαίωμα της *lex rei sitae*. Καταρχάς, βάσει μιας αυστηρής γραμματικής ερμηνείας του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού και της αιτιολογικής σκέψης 16 του Προοιμίου του συνάγεται πως η προσαρμογή θα πρέπει να γίνεται μόνο στο εγγύτερο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae*, με αποτέλεσμα ο δικάζων δικαστής (ή άλλη δημόσια αρχή) του *forum* να περιορίζεται αυστηρά εντός του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων της *lex rei sitae*. Παρ' όλα αυτά, ενδέχεται να ανακύψει η περίπτωση, όπου η προσαρμογή του εμπράγματος δικαιώματος της *lex hereditatis* στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae* είναι αδύνατη. Συνεπώς, μια τέτοια αυστηρή γραμματική ερμηνεία του άρθρου 31 θα μπορούσε να οδηγήσει σε έλλειψη προστασίας για το δικαιούχο (κληρονόμο, κληροδόχο κ.λπ.) δυσχεραίνοντας με αυτόν τον τρόπο και στους σκοπούς του Κληρονομικού Κανονισμού¹¹².

¹⁰⁸. Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 311. Ως προς την προσπάθεια των δικαστηρίων και άλλων ρωμαιογερμανικών συστημάτων δικαίου να αναγνωρίσουν ορισμένα έννομα αποτελέσματα του *trust* προσφεύγοντας για τον σκοπό αυτό στη μέθοδο της προσαρμογής με υποκατάσταση βλ. Χ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ, ό.π., Trust, σ. 36-37 και ιδίως υποσημ. 47. Πρβλ. και *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law*, ό.π., *RabelsZ* 74 (2010), σ. 642 § 203 όπου αναφέρεται πως στην περίπτωση που η *lex hereditatis* θεσπίζει ένα *trust* αναφορικά με περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στη Γερμανία, τότε αυτό θα μπορεί να προσαρμοσθεί σε *Vor-und Nacherbschaft* ή σε *Dauerstamentsvollstreckung*, *Kohler Andreas*, ό.π., σ. 180-181 ο οποίος αναφέρει, πως με *forum* τη Γερμανία το άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού θα εφαρμοστεί στην περίπτωση που η *lex hereditatis* θεσπίζει ένα *trust* αναφορικά με περιουσιακά στοιχεία της κληρονομίας που βρίσκονται στη Γερμανία, καθώς η διάσπαση αυτή του δικαιώματος κυριότητας σε *legal ownership* και *equitable interest* παραβιάζει την αρχή του *numerus clausus* του γερμανικού ουσιαστικού εμπραγμάτου δικαίου και ακολούθως ο *trustee* θα πρέπει να προσαρμοστεί σε εκτελεστή διαθήκης του γερμανικού δικαίου και ο *beneficiary* σε κανονικό κληρονόμο με πλήρη δικαιώματα κυριότητας, Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ.31 αριθ. 15-18 με αναλυτικό παράδειγμα επί του *trust*.

¹⁰⁹. Τακτική την οποία, κατά την άποψή μας, ακολουθεί και η σύγχρονη ελληνική νομολογία. βλ., π.χ., ΕφΑθ 247/2019 ΝΟΜΟΣ, με την οποία ο *personal representative* του κυπριακού δικαίου εξομοιώθηκε με τον εκτελεστή διαθήκης και τον εκκαθαριστή κληρονομίας του ελληνικού δικαίου, ΜΠρΑθ 7960/1981 ΕλλΔνη (23) 1982, σ. 42. Πρβλ., ωστόσο, ΕιρΧαν 765/2016 ΝΟΜΟΣ, με την οποία έγινε δεκτό (ορθά κατά την άποψή μας) πως ο *personal representative* δεν εξομοιώνεται με τον εκτελεστή διαθήκης του ελληνικού δικαίου, καθώς ο πρώτος, εν αντιθέσει με τον δεύτερο, αποκτά κυριότητα επί των κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων. Πρβλ. και Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ, ό.π., ΕφΑΔΠολΔ (2) 2012, σ. 106 παρ. 36.

¹¹⁰. Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ, ό.π., Η εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή, σ. 311.

¹¹¹. Βλ. και Χ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ, ό.π., Trust, σ. 225-226 και υποσημ. 105.

¹¹². Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davi / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 14.

Γι' αυτό τον λόγο υποστηρίζεται¹¹³ πως η αναφορά του άρθρου 31 στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae* δεν πρέπει να αποκλείει την προσαρμογή σε ενοχικό δικαίωμα της *lex rei sitae*, εφόσον αυτό είναι εγγύτερο λαμβάνοντας υπόψη τους σκοπούς και τα συμφέροντα που επιδιώκονται από το συγκεκριμένο εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* και τα αποτελέσματα που συνδέονται με αυτό.

Ωστόσο, κατά την προσωπική μας άποψη, η προσαρμογή σε ενοχικό δικαίωμα της *lex rei sitae* θα πρέπει να εφαρμόζεται με φειδώ, καθώς μια τέτοια ερμηνεία του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, εκτός του ότι είναι ενάντια στο γράμμα του¹¹⁴, θα μπορούσε να καταστεί μια λύση ευκολίας στις περιπτώσεις εκείνες που είναι απλώς δύσκολο να προσδιορισθεί το εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae*, στο οποίο και θα προσαρμοσθεί το εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis*. Επιπλέον, κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, επιχείρημα που συνηγορεί υπέρ της εξαιρετικής προσαρμογής σε ενοχικό δικαίωμα της *lex rei sitae*, αντλείται ενδεχομένως και από το γεγονός πως ακόμη και στα εθνικά δικαιικά συστήματα που υιοθετούν την αρχή του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων δεν απαγορεύεται πλήρως η δημιουργία «νέων» εμπραγμάτων δικαιωμάτων, υπό τον όρο ότι αυτά παραμένουν εντός του προκαθορισμένου πλαισίου του νόμου¹¹⁵.

Η πλέον χαρακτηριστική περίπτωση «ελαστικών» εμπραγμάτων δικαιωμάτων είναι αυτή των δουλειών, καθώς τα διάφορα εθνικά δικαιικά συστήματα συγκλίνουν στο ότι το εμπράγματο δικαίωμα της δουλείας θα πρέπει να παρέχει στο δικαιούχο του κάποια χρησιμότητα ή ωφέλεια επί του βεβαρημένου πράγματος· αλλά το ποια θα είναι αυτή η χρησιμότητα ή ωφέλεια είναι ελεύθεροι να διαμορφώσουν κάθε φορά οι συμβαλλόμενοι, κινούμενοι ωστόσο εντός των ορίων των δουλειών, τα οποία προδιαγράφονται στο νόμο με τη μορφή πλαισίου¹¹⁶. Συνεπώς, υπάρχει, ενδεχομένως, πρόσφορο έδαφος για την προσαρμογή του εμπράγματος δικαιώματος της *lex hereditatis* σε κάποια μορφή εμπράγματος δικαιώματος δουλείας της *lex rei sitae*, εφόσον το εμπράγματο αυτό δικαίωμα της *lex hereditatis* είναι αδύνατο να προσαρμοσθεί σε κάποιο από τα ανελαστικά προσδιοριζόμενα στο νόμο εμπράγματα δικαιώματα της *lex rei sitae*.

2.3. Προσαρμογή και ευρωπαϊκό κληρονομητήριο

Κατά την προσωπική μας άποψη, οι περισσότερες περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού θα ανακύψουν κατά το στάδιο της μεταγραφής ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου¹¹⁷ στα κτηματολογικά βιβλία του κράτους μέλους της τοποθεσίας των κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων¹¹⁸. Καταρχάς, απόρροια του νομίμου τεκμηρίου ακριβείας με το οποίο εξοπλίζεται το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο κατ' άρθρον 69 παρ. 2 του Κληρονομικού Κανονισμού¹¹⁹ είναι η νομιμοποιητική του λειτουργία κατ' άρθρον 69 παρ. 5,

¹¹³. Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 30, Ε. CALZOLAIO / L. VAGNI, σε Α.-L. Caravaca / A. Davì / H.-P. Mansel (eds), ό.π., άρθρ. 31 αριθ. 14-23 με παραδείγματα, Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 168 αριθ. 235.

¹¹⁴. Εν αντιθέσει με του δίδυμους Κανονισμούς 1103 και 1104/2016 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2016 για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και καταχωρισμένων συντρόφων (ΕΕ L 183/8.7.2016, σ. 1-29, ΕΕ L 183/8.7.2016, σ. 30-56), όπου στα ταυτόσημα άρθρα 29 αναφέρεται πως η προσαρμογή γίνεται στο εγγύτερο ισοδύναμο δικαίωμα (άρα, κατά την άποψή μας, όχι απαραίτητα και εμπράγματο).

¹¹⁵. Πρβλ. και Β. AKKERMANS, σε Μ. Graziadei / L. Smith (eds), ό.π., σ. 105 και, ιδίως, σ. 116, όπου αναφέρει πως στα περισσότερα εθνικά δικαιικά συστήματα οι κανόνες του εμπραγμάτου δικαίου αναφορικά με τις δουλείες είναι περισσότερο ελαστικοί και παρέχουν μεγαλύτερη αυτονομία/ελευθερία στα συμβαλλόμενα μέρη, τα οποία μπορούν να διαμορφώσουν το περιεχόμενο του εμπράγματος δικαιώματος της δουλείας, καταρχήν, όπως αυτά επιθυμούν.

¹¹⁶. Id. Για το ελληνικό εμπράγματο δίκαιο βλ., αντί πολλών, Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ό.π., Εμπράγματο δίκαιο, σ. 18 επ.

¹¹⁷. Για τον θεσμό του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου εν γένει βλ., αντί πολλών, Ε. ΠΟΔΗΜΑΤΑ, Το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο κατά τον Κανονισμό (ΕΕ) 650/2012 (της 04.07.2012), Αρμ. (3) 2014, σ. 424-453.

¹¹⁸. Πρβλ. και Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 31.

¹¹⁹. Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 69 αριθ. 6.

βάσει της οποίας, το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο συνιστά έγκυρο τίτλο για την καταχώριση της κληρονομιαίας περιουσίας στο οικείο μητρώο ενός κράτους μέλους, όπως για παράδειγμα για τη μεταγραφή των εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί της ακίνητης κληρονομιαίας περιουσίας στα βιβλία μεταγραφών του κράτους μέλους της τοποθεσίας της, ούτως ώστε να αποκτηθεί λ.χ. η κυριότητα επ' αυτής από τον κληρονόμο¹²⁰.

Ωστόσο, η νομιμοποιητική αυτή λειτουργία του κληρονομητηρίου τελεί υπό την επιφύλαξη του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχεία (ια) και (ιβ) του Κληρονομικού Κανονισμού. Ειδικότερα, βάσει της πρώτης επιφύλαξης, καθίσταται σαφές ότι τα κράτη μέλη, στα οποία βρίσκονται κληρονομιαία περιουσιακά στοιχεία, δεν υποχρεούνται να καταχωρήσουν στα δημόσια βιβλία τους άγνωστα σε αυτά εμπράγματα δικαιώματα κτηθέντα βάσει της *lex hereditatis*, ακόμη και αν αποδεικνύονται μέσω ενός ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου¹²¹. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να εφαρμοστεί η μέθοδος της προσαρμογής του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, ούτως ώστε το μεταγραφτέο άγνωστο εμπράγματο δικαίωμα της *lex hereditatis* να προσαρμοσθεί στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα της *lex rei sitae*¹²².

Εφόσον το ζήτημα ανακύψει ενώπιον των ελληνικών κτηματολογικών αρχών ως *forum registrationis* δύνανται να διατυπωθούν, εν συντομία, τα εξής. Καταρχάς, ο Κληρονομικός Κανονισμός δεν προσδιορίζει και την αρμόδια αρχή που θα προβεί στην προσαρμογή του αγνώστου εμπράγματος δικαιώματος επαφιόμενος, στο σημείο αυτό, στους εθνικούς νομοθέτες των κρατών μελών¹²³. Εν όψει αυτού, στο ανωτέρω παράδειγμα, το βάρος της προσαρμογής κατ' άρθρον 31 θα επωμιστούν, καταρχάς, οι κατά τόπον αρμόδιοι προϊστάμενοι των κτηματολογικών γραφείων, οι οποίοι βάσει του άρθρου 16 παρ. 1 του ν. 2664/1998¹²⁴ είναι υποχρεωμένοι να διενεργούν τον απαραίτητο έλεγχο νομιμότητας των καταχωριστέων πράξεων¹²⁵. Ωστόσο, οι ίδιες επιφυλάξεις που εκφράζονται¹²⁶ για την πλαστοουργό ικανότητα των δικαστικών επιμελητών στο πλαίσιο του άρθρου 54 του Κανονισμού 1215/2012¹²⁷ δύνανται να διατυπωθούν, κατά την άποψή μας, και για τους προϊσταμένους των κτηματολογικών γραφείων. Συνεπώς, εικάζουμε πως η λύση στην οποία θα προσφύγουν οι προϊστάμενοι των κτηματολογικών γραφείων (και η οποία είναι και η πιο δόκιμη κατά την άποψή μας) είναι αυτή της άρνησης καταχώρισης κατ' άρθρον 16 παρ. 2 του ν. 2664/1998, ούτως ώστε του ζητήματος να επιληφθεί, κατόπιν αιτήσεως του αιτούντος, ο εκάστοτε κτηματολογικός δικαστής κατ' άρθρον 16 παρ. 5 του ν. 2664/1998¹²⁸ (ο οποίος και διαθέτει περισσότερα εχέγγυα ορθοκρισίας) θεμελιώνοντας την αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία του

¹²⁰. Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 434 αριθ. 628, Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 69 αριθ. 31.

¹²¹. Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ό.π., Η σχέση Ευρωπαϊκού & Εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, σ. 435 αριθ. 629, Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 69 αριθ. 33, Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 69 αριθ. 18.

¹²². Ε. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 31 αριθ. 31, Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ, σε Χ. Παμπούκη (επιμ.), ό.π., Κληρονομικό Διεθνές Δίκαιο, άρθρ. 69 αριθ. 33, Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012, άρθρ. 69 αριθ. 18 υποσημ. 73.

¹²³. Πρβλ. κατ' αναλογία και αιτιολογική σκέψη 28 του Προοιμίου του Κανονισμού 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ L 351/20.12.2012, σ. 1–32).

¹²⁴. Ν. 2664/1998 - Εθνικό κτηματολόγιο και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 275/1998).

¹²⁵. Βλ., αντί πολλών, Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ, Κτηματολογικό δίκαιο κατ' άρθρο ερμηνεία Ν. 2308/1995 και Ν. 2664/1998 όπως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν από το Ν. 4164/2013, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 1296 επ. αριθ. 1 επ.

¹²⁶. Ν. ΝΙΚΑΣ, σε Ν. Νίκα / Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρον του Κανονισμού Βρυξέλλες Ια (1215/2012) για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2016, άρθρ. 54 αριθ. 2.

¹²⁷. Βλ. ανωτέρω υποσημ. 123.

¹²⁸. Για τη ρύθμιση αυτή βλ., αντί πολλών, Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟ, Η δίκη των αντιρρήσεων ενώπιον του κτηματολογικού δικαστή, Βιβλιοθήκη δικαίου κτηματολογίου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2015, σ. 54 επ. αριθ. 75 επ.

στο άρθρο 24 σημείο 3 του Κανονισμού 1215/2012¹²⁹ και δικάζοντας κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Για τον σκοπό αυτό, χρειάζεται, κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, το άρθρο 16 παρ. 5 του ν. 2664/1998 να ερμηνευθεί σύμφωνα με τους σκοπούς και το πνεύμα του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού, ούτως ώστε παραδεκτό αντικείμενο της σχετικής δίκης να αποτελεί και η προσαρμογή του άγνωστου εμπράγματου δικαιώματος της *lex hereditatis* στο εγγύτερο ισοδύναμο εθνικό¹³⁰.

Ενδεχομένως, ως νομοθετικό υπόδειγμα για την αναμόρφωση του ημεδαπού κτηματολογικού δικαίου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο συγγκικός ν. 71/2015¹³¹, ο οποίος καταστρώνει μια *ad hoc* διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας για τις ανάγκες εφαρμογής του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού.

V. Επίλογος

Η πλήρης ανάλυση του θεσμού της προσαρμογής που θεσπίζεται με το εν λόγω άρθρο 31 του Κληρονομικού Κανονισμού καθώς και των περίπλοκων ζητημάτων που αναφέρονται είναι ασφαλώς αδύνατο να εξαντληθεί σε μερικές μόνο σελίδες. Ωστόσο, εκείνο το οποίο, ενδεχομένως, γίνεται αντιληπτό από την ανωτέρω σκιαγράφηση του θεσμού είναι πως η ορθή εφαρμογή του άρθρου 31 είναι ένα αρκετά δυσχερές έργο για τον εφαρμοστή του δικαίου εν γένει, καθώς απαιτείται από την πλευρά του εκτεταμένη έρευνα συγκριτικού δικαίου και κατανόηση των αλλοδαπών θεσμών. Ωστόσο, παρά τις εγγενείς δυσχέρειες του θεσμού, κατά

¹²⁹. Για τη δικαιοδοτική αυτή βάση βλ., ενδεικτικά, Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, σε Ν. Νίκα / Ε. Σαχπεκίδου, ό.π., Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, άρθρ. 24 αριθ. 76-80, Σ. ΦΟΥΡΛΑΡΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός 1215/2012, άρθρ. 24 αριθ. 23.

¹³⁰. Πρβλ. και Ι. ΡΕΒΟΛΙΔΗ, σε Π. Αρβανιτάκη / Ε. Βασιλακάκη (επιμ.), ό.π., Κανονισμός 1215/2012, ό.π., άρθρ. 54 αριθ.12. Για τη σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία του εθνικού δικαίου βλ., αντί πολλών, Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2η έκδ., εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 485 αριθ. 4-6.

¹³¹. Ν. 71/2015 της 19.6.2015 (2015. évi LXXI. Törvény a 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 31. Cikké szerinti megféleltetési nempere eljárásról, valamint egyes igazságügyi tárgyú törvény módosításokról/Act LXXI of 2015 on the non-litigious procedure for the correspondence procedure pursuant to Article 31 of Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council and on certain amendments to the law relating to justice), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://njt.hu/jogszabaly/2015-71-00-00>, τελευταία πρόσβαση: 19/10/2025. Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της προσαρμογής του άρθρου 31 του Κληρονομικού Κανονισμού βλ., επίσης από δικαιοσυγκριτικής σκοπιάς, και άρθρο 67a (προσθεθέν την 1.12.2015) του σλοβακικού νόμου για το ιδ.δ.δ. της 4.12.1963 (97 Zákon zo 4. decembra 1963 o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom/97 Law of December 4, 1963 on private international law and procedural law), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/20230601>, τελευταία πρόσβαση: 21/10/2025, άρθρο 629¹ (προσθεθέν την 10.3.2016) του εσθονικού κώδικα πολιτικής δικονομίας της 20.4.2005 (Tsiivilkohtumenetluse seadustik Vastu võetud 20.04.2005/Code of Civil Procedure Adopted 20.04.2005), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072017029>, τελευταία πρόσβαση: 22/10/2025, άρθρο 324⁷ (προσθεθέν την 26.11.2015) του λετονικού κώδικα περί συμβολαιογράφων της 1.6.1993 (1993. gada 1. jūnija likums Par Latvijas Republikas 1937.gada Notāru likuma spēka atjaunošanu un grozījumiem in papildinājumiem tajā (Notariāta likums)/ Law of 1 June 1993 On the Restoration of the Force of the Notaries Law of the Republic of Latvia of 1937 and Amendments and Supplements Thereto (Notarial Law)), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/59982>, τελευταία πρόσβαση: 22/10/2025, άρθρο 1 του λουξεμβουργιανού νόμου υπ' αριθμόν A128 της 14.6.2015 για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 650/2012 (Loi du 14 juin 2015 relative à la mise en application du règlement (UE) n° 650/2012 du Parlement européen et du Conseil du 4 juillet 2012 relatif à la compétence, la loi applicable, la reconnaissance et l'exécution des décisions, et l'acceptation et l'exécution des actes authentiques en matière de successions et à la création d'un certificat successoral européen et modifiant a) la loi modifiée du 25 septembre 1905 sur la transcription des droits réels immobiliers et b) le Nouveau Code de procédure civile/ Law of 14 June 2015 on the implementation of Regulation (EU) No. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession and amending a) the amended law of September 25, 1905 on the transcription of real estate rights and b) the New Code of Civil Procedure), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2015/06/14/n2/jo>, τελευταία πρόσβαση: 22/10/2025, άρθρο 61 του ισπανικού νόμου υπ' αριθμόν 29 της 30.7.2015 για τη διεθνή δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις (Ley 29/2015, de 30 de julio, de cooperación jurídica internacional en materia civil/ Law 29/2015, of July 30, on international legal cooperation in civil matters), για το κείμενο του νόμου βλ. στην ιστοσελίδα: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-8564>, τελευταία πρόσβαση: 22/10/2025.

την άποψή μας, η τεχνική της προσαρμογής κατ' άρθρον 31 του Κληρονομικού Κανονισμού θα αποτελέσει μια από τις πιο ενδιαφέρουσες διατάξεις του, η οποία θα επιφέρει και μια «ώσμωση» των διαφορετικών εθνικών ουσιαστικών εμπραγμάτων δικαίων των κρατών, ιδίως εκείνων που «εμπλέκονται» πιο συχνά σε διεθνείς κληρονομικές διαδοχές. Ωστόσο, καθώς τα εν λόγω ζητήματα άπτονται στενά της κρατικής κυριαρχίας, τα κράτη μέλη θα είναι μάλλον πλέον διστακτικά να απευθύνουν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ και επομένως η πλειοψηφία των υποθέσεων θα επιλύεται εντός των εθνικών δικαστηρίων. Αναμφίβολα, όμως, για τις πιο περίπλοκες υποθέσεις προσαρμογής θα πρέπει να αποφανθεί το ΔΕΕ στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του για αυθεντική ερμηνεία του Κληρονομικού Κανονισμού, βάσει και του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, το σχετικό βάρος της σύγκρισης μεταξύ θεσμών διαφορετικών εθνικών δικαίων θα επωμιστούν σε μεγάλο βαθμό οι Γενικοί Εισαγγελείς των οποίων οι προτάσεις θα αποτελέσουν σημαντικά κείμενα συγκριτικού δικαίου.